

वेदान्तप्रकाशिकाय पञ्चतन्त्रप्राहिण्डुलाहं शर्मिणा

४४

प्राचिनः

४४-६ १३ १३ ५३३३ ०४ १३१

००२ ५५ ३ ~~४४३३३३३३~~ ~~४४३३~~

॥ श्री कृष्णाय नमः ॥ श्री गौरी जनवधाय नमः ॥ अथ छंदक कथा लिखने
 ॥ येषां नमो गोविंदो न शलांतदोगतस्ते सुरार्थमाजः ॥ विप्रः पुरा संवित्स न
 वाप जालस्त्रलेदं न मुधवो यत् ॥ १ ॥ मंडपाच्च लक्ष्मिर्गुणवना मा कश्चिन्महाक
 पणः कदर्यो महाधनो विजो वसति स्म ॥ सर्वार्थुषिकः कदाचिद्धनग्रहणार्थं समी
 यन्नगार्थगतः ॥ तन्न जा वडवडनाम्नो महाप्रोगिनो वलिजोगृहे शत्रिमुषितः ॥ वलि
 जः सेवार्थं निशित्यं लक्ष्मीः समागच्छति स्म ॥ तद्वसरे शत्रो निद्रामलममानेन
 द्विजेन ॥ यशश्च तादिवरुपिणी दृष्टा ॥ कात्वमसि इति पृष्टा च ॥ तयोक्तं ॥ अहं लक्ष्मीरि

तस्यवणिजःसेवांरुत्वायशृत्वाऽस्मीति॥तत्श्रुत्वानुद्वेनोक्तं॥अयंतुमदीयंधनं
गृहीत्वायापारंकरोति॥अहंतुमहाधनःतन्ममसेवांस्वंकथंनकरोषिःतयोक्तं॥
तयाऽहंजोक्तंननुकेतिश्रुत्वाब्राह्मणःप्रातःस्वगृहंगत्वापुत्रेभ्योवधुभ्यश्चोक्तं॥इ
तःप्रवृत्तिरित्यंविधाःअक्षयज्ञेभ्यप्रकारःकर्त्तव्याः॥उत्तमांवरणिधरणीयानि
निश्चुकेभ्योऽन्वखंदेये॥तथाकुर्वीतंश्रुत्वाणंमंदिजंभूतवातादिगृहीतंमत्वाले
हकारमाहूयतस्यललाटेदाहःकृतः॥॥इतिधनेप्राप्तेऽपिनाग्यंविनाज्ञोणोनन
दर्थेउद्वेकथा॥१॥यश्चवोऽपीप्रतार्यतेस्फुटंकयदलंपटेः॥पुशतप्रपयःपा

२॥

नातमार्जोरोऽवंचिदंडिना ॥१॥ वसंतपुरेऽपरिमर्दोनामराजाऽभूत् ॥ तस्यदंडिना
माप्रतीहारेऽतिचतुरस्रद्विपशिक्षार्थे ॥ श्लोकं ॥ त्वमिमां महिषीमतिदुग्धशयिनी
गृहे बाधतः ॥ परंऽस्याः दुग्धेनऽप्रयेमार्जोरः योषणीयः ॥ सः तथाऽकरोत्दिनपंचकं
परंस्त्रियासहविचारः कृतःऽद्यातिसंप्रयोदीयतांमार्जोराय ॥ तनूयानात्दुग्धव
क्रोऽसौ पुनर्नयास्पतितथा ॥ कृतेखयंसकुटंबोऽदुग्धोयत्रोगंकरेति ॥ उच्छिष्टमन्ना
दिमार्जोरायददाति ॥ मासचतुष्टयानंतरंश्लोकं ॥ मार्जोरः समानीयतां ॥ तथाकृते
दुर्बलंतंष्टुश्लोकं ॥ कथमयंकृशतेनोक्तं ॥ दिनपंचकंपयःपीतं ॥ ततःपरंयत्रे

॥२॥

कृतेऽपि न पिबति ॥ प्राश्नर्यविलोकनाय स प्रक्षं स्थापितमपि शीतं पयोदाहृती
त्यानपीतं ॥ रेदंडिनस्त्वं स संवद ॥ तया किमाचरितं ॥ तदा ते न सर्वे बुद्धि वै प्रवंचक थि
तं ॥ तत्र खुचे न राज्ञा सामहीयत स्पद लापार्थे स्थापितश्रव ॥ ॥ इति प्रतीहारेण मा
जीशेऽवंचितसदर्थे दंडिकथा ॥ २ ॥ प्रायो विरुद्धाचरणं कलौ युगे तटा कगो क
कलुलाय कूपगं ॥ स्वरूपमालोक्य युधिष्ठिरो यथा धृतत्रतोऽभूत्तुतिवाक्यदीद
शी ॥ १ ॥ एकशयुधिष्ठिरो ज्ञात्पुत्रिः सहस्रगयां विचरन्वने ॥ विप्रयं वन्नयोर्वेस
धरं कमपि पुरुषं दृष्ट्वा विस्मितोऽभूत् ॥ तं विस्मितमुदीक्ष्य सोऽवदत् ॥ हे राजन

॥३॥

तव यदि विस्मयदर्शनेनैवावर्त्तते तदा पूर्वोदिदिक्षु चतुरे-त्रा-चतुस्रं प्रेषय ॥ तथा-
तेने चत्वारो दिक्षु पृथक् २-त्रा-त्वापरावृत्ताः २-ला-ए-शः २-ए-सं-स्रमाश्रये मृदुः ॥ ३ ॥
मनुवाच ॥ अहं पूर्वस्यां दिशि गत एकं द्वादशमुखं महिषं यथेष्टं यासं चरंतम-
पि अत्र सं-अपश्यं ॥ **अर्जुन उवाच ॥** अहं दक्षिणस्यां दिशि खवसायाः सनात-
यं तीमेकांगमपश्यं ॥ **नकुल उवाच ॥** अहं पश्चिमायां दिशि अशोकवृक्षे निवसे-
कनकपंजरे स्थितं काकं हंसैः सेव्यमानमपश्यं ॥ **सहदेव उवाच ॥** अहमुत्तर-
स्यां दिशि उग्रयोः सरयोर्मध्यस्थितं एकं रिक्तं तटाकं नृ-संघयतनस्यो सरंगान्

॥३॥

अपश्यं तत्क्षुत्वा नृपसंपुरुषमप्यद्यत् किमेतदिति ततः सः राजानं वनं तं रं नी
त्वा एकस्मिन् कूपे स्थितं पुरुषं एकै न घटे न जलं निष्कास्य षट्कुं नान् पूर्णान् कृत्वा
पुनः षट्कुं न जलेन एकं कुं नं अपूर्णं मुक्तं वनं दर्शयित्वा ऽवबोधत् हे राज नदं
विरुद्धवेषः कलिः तवोपदेशार्थमागतः दादशमुखमहिषदर्शनात् दादशधा
दंष्ट्रैर्दंष्ट्रमाददत्तामपिराज्ञां गृहे नक्षुन्निश्चिः गोदर्शनात् सुताऽयं पितरौ नोक्ष्य
तः काकदर्शनात् नीचकुलोत्पन्नान् नृपान् उत्तमाः सेविष्यंते तदा कदर्शनात् न
नाश्रासन्नमपि भ्रातृभगिण्यादिबंधुजनं मुक्ताद्दूरस्थान् श्वशुरपक्षान् आश्रये

४

व्यंति ॥ कुं प्रदर्शनात् एकेनपि श्रावणं पुत्राणां प्ररं विधास्यते ॥ न तु यद्विः पु
त्रैरेकस्यपितुः ॥ एवमुक्त्वा कनौ गते राजा सर्वत्यागं कृत्वा कृतं कृतं सो बभूव ॥ १५

धि

इति कल्पिविरुद्वाचरणे युष्मि रकथा ॥ ३ ॥ जलमक्रमं मद्ययं आकासे पंखि
आणययंती ॥ महिलाणहिय श्रमगोतिष्वाविडु क्लृण लक्लंति ॥ १ ॥ सदप्या
त्मनो ह्ययं क्षणेन स्त्रियोपि शकुर्वेति ॥ १६ ॥ ५ श्रिसंचरि तीक्ष्णबुधयः पंडिताः
तं स्त्रीणां यथा श्रेष्ठिप्रियाऽस्य धातु तानोऽहं जागरं प्राप्ते सुकामान् ममोचयत् १
क्षितितिलकनामधुरे गुणसुंदरनामाश्रयोऽभूत् सः मध्ये प्रयुक्तविमलानार्थेति

४

संज्ञक्षयं पशुयदश्रीयित्वा यश्चासुंक्ते उक्तं च विषदुष्टाशनात्काकोशं क्षामखरो
प्रवेत् लीयते मक्षिका नात्र विलीना च विपद्यते १ अत्रं सविश्रमां प्रायश्चुंगं क
जतिचाधिकं सारिका सविषत्रे तु विक्रोशति तथा शुक्र २ विषाऽन्नादश्रीनात्रे
चकोरस्य विरजतः प्रियते को किलोमसः कौचो प्रायति तक्षणम् ३ नकुलो हृष्ट
लोमास्याश्च पुरश्च प्रमोदते अस्याव लोकमात्रेण विषं मंदायते क्षणम् ४ उद्येगं
याति मार्जारः पुरां कुरुते कपिः गतिस्व लतिहं सस्यता मचूडो विरोक्तिच ५ सम
पूरो शजपरिगन्तु खैर विहाशी वचूवः समपूरु स्वधाणी प्ररणा भूषितो यथेष्टं

३
५

गरेऽन्नांश्च शत्रोरजगहेखपिति कदाचिन्नत्रधन्यादिधश्रेष्टिनोन्नार्यासगर्भी
मपूरमांसभक्षणेदोहदवती-आगतंमपूरंभापाद्युनुजे ततोशरजाऽनागतं
तंविचिंत्यकेनचिन्नारितइतिज्ञात्वाप्रतिज्ञामकरोत्, येनमेमपूरेहतःसमेवध-
परंतसदंयोदृशैयतिनस्यदीनारशतंदस्यापि तदाएकानापितीतसखा-आ
गतसरहसिणजानमवदत् अहंमपूरहिंसकंकथयिष्यामीत्युक्त्वाप्रतिगृह्ण
हर्षिंशंभनाम तस्याःप्रनसिणवंविवाशेऽजनि इयंधमश्रेष्टिप्रियागर्भिणीएत
ऽहेमपूरःप्रसहमेकवारमायातिस्मितिइयंपृष्टव्येतिनिश्चितंतांसखागामंश

३
५

हेहदवातीमपृष्ठत, तयास्त्रेहवशत, तस्येसर्वेनिवेदितां कृतकृत्यानापीतिरा
जानं प्रतिपदचीकथयत, राजानतश्चुत्वाऽसंभावमिदमिति अहंकर्णेऽपि
चेत्तदाप्रत्ययः तदानापितीनकंराज्ञासहस्रंहेगत्वापिसंतरेन्यंस्त्रायमधेग
त्वाऽनेकशोहास्यवातीकृत्वापुनस्तन्नपूरंक्षणावातीमपृष्ठत, सातथैवोवा
च तदानापित्याऽरेमिसेभाऽऽकृतिंशुत्सुकं तदावलिकस्त्रियाविचारि
तं अयंकश्चिसंकेतसदोषं बुधाऽऽशकशेकिंमिहेसखिण्यंमयूरेप्रक्षितेऽहंजा
गरंप्राज्ञाप्रबुद्धकिमपीनापत्रं इदंकिंचितं इयंवातीनश्चुता नापिपूर्वमनुभू

३॥

ता ॥ अर्धः स्वप्नो जातः ॥ ततश्चुत्वा यत्रापराचृतो नापितीति रस्तु ॥ ॥ ५ ॥
 तिलो चरितकथा ॥ ॥ ४ ॥ वैरमादीयते प्रायश्चित्तेन प्रबले वैलेः यथा अष्टियुता
 हारवैरंलात्याहयंलौ १, भूषणनगरेरअसारअष्टिभोगुणसागरनामापुत्रो वि
 दितकुलदाधर्मोदारविमुखोऽपि पित्राबलान् रत्नपुरवासिनोऽमरदत्तस्य पुत्रा वि
 वाहमकशेतु, ततः पित्रावर्षपंचकानंतरंतस्याः आनयनाय कथंचित् संप्रविनः
 ततस्तेनोक्तं - अहमेनां पशिक्षुः आनेष्यामि वेषां तरेण सत्रगतवाशी लंज्ञानस्य मि
 ति धनरत्नादिकं गृहीत्वा सार्धं न सह तत्रगतः ततः श्वशुरगृहसमाग्रीये ॥ ५ ॥

३

ति

हीत्वा व्यापारं कुर्वन् स्थितः एवं वर्षे गते कश्चि सुवर्णकारो धनी तत्र व्यापारार्थं
मागतस्तेन सह तस्य मैत्री जाता प्रति न सुवर्णकारस्तस्य हृदे आगच्छति गोश्रीकृष्ण
गच्छति एकदा तस्य श्रीनिगता हृदयस्थितेन सुवर्णकारेण दृष्टाऽति सुंदरी इयं क
स्य पुत्रि त्रिपुष्टे न तेन अज्ञानता एवोक्तं अस्य श्रेष्ठिनः पुत्रीति सुवर्णकार उवा
च त्वं मम मित्रः तल्लखदग्रे मया इत्वं मे श्लोकं श्लोकारातिपरित्राणं प्रीति
विश्रंभजाजनं केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमिदं त्वक्षरद्वयं १ इयं यदि मया सह
श्यते तदा अस्ये अमूल्यं हारं दशमि परं त्वया तत्रोपायः क्रियतां सोऽपि वरमने

७

नोपायेनास्याः पशिक्षानवताइति ह्रदिधात्वाकार्ये व्याजेन तज्जहंगत्वारहसितांलेनि
 तवान् अयंममसखात्वयिकामुको जातस्तदेनमंगीकुरु अमुं संहारं दास्यति सा
 श्रुत्वा गृहकार्ये कारिणी सखीमाहूयत कर्णे इदं जगाद अयं विदेशी मयिकामुको
 जातः ततस्त्वमद्वेषाभरणानि धत्वा हारं पूर्वगृहीत्वा एनं भज एकवारं तया तथा स्वी
 कृते सा ह्युत्तमं तौरमब्रवीत् बाहमिति ततः सोऽपि मित्राय सर्वमवोचत् शत्रो संकेते
 हारं करे कृत्वा मित्रेण सह तज्जहंगतः तया तथा कृते कामांघ्रे न तेन किमपि न ज्ञातं
 श्लोक दिवां स्यति नो लूकः काको न कं न यश्चति अर्धैः कोऽपि कामांघ्रो दिवानकं

५

७

नपश्यति १ त सर्वगुणसारः श्रेष्ठीप्रतिभृश्याज्ञात्वाऽचिंतयत् प्रहोऽनयास्त्रिया
बुध्यान्नीलमरसि हरश्चादायि तश्चातुरीचमकृतः संहतमापारेमासंश्रयग्रामे
स्त्रित्वायुनः खदेषंविधायतस्याऽज्ञाननायश्चशुशुग्दमागतः तत्रकतिचिदिनानिस्त्रि
त्वापत्रासहखनगरंप्राय नयासहरेमे कदाचित् नक्तं रत्नं तेषः हारं च कर्मतदात
योक्तं हेप्रियद्दशस्त्रिज्ञानविद्यतिमुक्ताइतस्ततोयास्यंति तदातेनोक्तं एतादृशाह
रास्तवसुप्रायाः युनःकोऽपिसखीद्वारावंचनीयः तत्पुत्रुत्वासासाश्रयीजाता इदं क
र्मऽनेकेयंज्ञानमितिचिरंविमृशद्गुरुपेणनेनज्ञानमितिनिश्चिकाय परंवातीत

४

रेणःप्रश्रुतमिद्वचकार ततोवर्षोत्तरेऽज्ञातागत्यतांस्वग्रहमनेकीत् कतिचिद्दिनादि
 स्थित्वातद्वचनार्थं मात्रेनिवेश्यपुरुषवेयंविधायाऽश्वान्गृहीत्वातद्विक्रयायतत्रग
 ताः अश्वान् विक्रीय धनपरीक्षायैहृष्टेप्रियपार्श्वेऽगमन् तेनघृष्टं कुतःसमागतं
 इयं किं वस्तुः प्राणीतं तेनघृष्टेसति तयावेद्योत्तरितयाकपटेनोक्तं मायाऽश्वः स
 मानीताः पुनस्तेनघृष्टं सर्वेऽश्वः विक्रीताः कोप्यवशिष्टोवर्षेते ततस्तयोक्तं एक
 समीचीनोऽश्वोवर्षेते तत्प्रसंगेनसोऽश्वग्रहणार्थं तन्निवासस्थलेगत्वाऽश्वमूल्य
 मृष्टुत् तदातयारहसिः आकार्यकथितं हेमिन्नकेनाऽपिज्योतिर्विदावर्षमध्येतव

४

प्रियामरिष्यतीत्युक्ते मया न नान्नोपायेष्टे सोऽवदत् यदा गुण सारो वलिकृतवमुक्तं
खात्तु कृतं गच्छति तस्य त्वं अस्वरत्रंदास्पसीनितदा तच्छांतिः परं त्वयाऽन्यस्यै कथि
ते सति सद्य एव मरिष्यति तस्मात् त्वं मम शुकृतं स्वमुखे गृहीत्वाऽश्वं गृह्णातेनाऽपि
लुध्वेन तथा कृतं ततस्त्वं स्वगृह्णात पुनर्यदा श्वशुर गृह्णात्वासा तदा एकस्यां
शत्रोः कीडासक्रेमर्त्तरेऽश्वश्चिन्नबंधो ह्येषा रवं चकार तद्विलोकनायोच्छित्ते प्रिये
सुनवाच कुत्र गम्यसे सोऽब्रवीत् अश्वोऽयं ह्येषा रवं किं करोमि भग्नो मा भवतु त
दा तयोक्तं सुखेन भग्नो भवतु पुनरपि कस्यापि शुकृतं मुखे गृहीत्वाऽश्वं ग्राह्यः ५

॥ ए ॥

तिश्रुत्वा स्वकर्म तस्यै कथितं ॥ तथाऽपि तस्यै स्वकर्म कथितं ॥ ॥ इति बुद्धेन वैरः ॥
ग्रहण कथा ॥ ५ ॥ अन्यस्मिन् चित्तं पापं नियते निजमूर्द्धनि विषमोदकं दशत्रो
यस्य यन्मः पंचनामगुः १ धर्मपुरे धनसारः श्रेष्ठी महाधनो महवशात् स्वतः पत्नी
जमूर्द्धनि रूपये मे परंता सुधीतिर्न जाना ततो वैरग्या दशदे शंगतो धनदश्रेष्ठि
नोऽतिरम्या विनीतां पुत्रीपरिणीय स्वदेशमागतः तां स्वतः पृथक् २ गृहे स्थाप्य
यित्वा वसनाशनमात्रं ददौ नूतनायामेवा सकलसामूचे हे प्रिये सपत्न्यस्तव पापीय
स्यः संति ततस्तस्मिन्निर्देतं किमपि त्वं प्राऽपि तापिः कदाचित्तस्याः मारणाय पृथक् २

३

स्वमनसि विचारं कृत्वा विषमोदकान् कृत्वा यथाऽमानजानाति ॥ तथा लेहपूर्वमाण
स्य हेतुगिनिमत्पित्रामोदकाः प्रेषिताः ॥ तन्मध्यात्तवार्थे यथाऽयं मोदकः समानात्सु
क्ताददो ॥ एवमेवास्मान्निरपि ॥ तथाऽपि ज्ञानेद्युस्ते एव मोदकाः व्यत्ययेन ताज्योदत्वाप
त्यासहसुखं रेमे ॥ विषमोदकप्रक्षणात्ताश्वत्थो मृताः ॥ परस्मै पापं न चितनीय
मित्यर्थे विनीता कथा ॥ ६ ॥ श्रीशेष्वरितं स्त्रीलां धनाः सुर्विशताशुयाः यथाश्रे
ष्टिसुतानासां चोशस्येधीक्ष्यपार्थिवः १ पाटलीपुत्रेश्च सारश्रेष्ठिपुत्रो गुणकरे
लोकमवहाशमिदं यश्चुरिवावर्द्धिष्ठ बहुधनं दत्त्वा तदर्थे पितारं पुत्रवाप्सिनोद

तस्य सुतां-आनिनाय च्यामानीतायामपि मूर्खे स्नांन-अप्रीणयत् तदापि त्राविचार्य
 चातुर्यार्थे पणंगमागृहे प्रेषितः उक्तं च श्लोक देवादनं पंडितमित्रता च पणंग
 गनाशजसभा प्रवेशः अनेकशास्त्रार्थविचारण च चातुर्यमूला निवृत्तिपंच
 १ तसंगात् प्राप्त चातुर्यः खगहमागत्तया सहरेमे कदाचिदस्याः शीलं परणामी
 तिमनसि निधाय निद्रा व्याजमाश्रित्य जाग्रसुप्रोऽभूत् सा तु तं निद्रालीढं दृष्ट्वाऽर्क्ष
 त्रेव हि त्रिर्गता तद्गत्तोऽपि घृष्टतो ययौ तदा तस्याः अमः कोऽपि पुरुषो न मिलित
 स दशभ्रांत्वा पशुत्ताशजदारसमीपे एकं शूलारोपितं चौरमपश्यत् तेन संजल्प

हस्तः हेमुग्धे एकवारं चेंबुं वंशं दशसित दामप्राणाः सुखिनयास्यंति तत्सुखाकु
लतासासमीपे गत्वा तन्मुखे दैवात्तनासां ददौ तद्दूते तस्य प्राणा उक्ताः दंतपीडन
वशात्तनासाच्छिन्ना चौरमुखेच्छिता सागलक्षुधिरापरशृत्ताऽचिंतयत् नपायेन
दोषं परिहरामि तद्गर्तयु रतएव गृहे तथैव युग्मः सागस्यः बुं वापातं चकार अने
नविलंबागमनापरश्रुत्तममनासिकाच्छिन्ना अनाथाऽहं अबलाकं शरणं यामीसु
त्कारुशेद तत्सुखालोका एकीभूता संनिर्दिड प्रातर्नयेण श्रुत्वा यामधिरोष्यताम
यमित्तिसेवकाः त्रिषिताः ते तं गृहीत्वा शूलिकानिकटे गताः यावद्दशेयंति तदा ने

॥११॥

नहास्यं कृतं ॥ तदा ते प्रोचुः ॥ नवमरणा समये हास्यं कथमा गच्छति ॥ ते नोक्तं ॥ इदं श
शोऽग्ने निवेदनीयं ॥ पुनस्ते तं राजप्राश्वे निमुः यः निशिय हृतं तसर्वं प्रबोधत ॥ हे श
जन एव न सत्यार्थं चौरमुखसुहाय तत्रास्याः नास्वाखंडं दृष्टम् ॥ तत्प्रमाणेऽहं नि
दीयः ॥ ततो राजाऽपियथार्थं ज्ञात्वा वैरुग्णेषु कस्यस्य संगो वनं गतः ॥ इति स्त्री
चरितकथा ॥ पांडित्यपीनं च नं निशम्पन दीयते किं किल दानं शौडैः लक्षत्रयं शौ
करिणौ दशाश्वान् दत्ते स्म भोजः श्रुतजानु रघ्नः १ श्रीभोजो नदी मुत्तीर्य आगतं नारा
क्रांतं कंचित् पंडितं जलमुदिश्याद्युत्तं हे विप्र कियन्मात्रं जलं नद्यां सोऽवदत् ज

कामेलिका स्नानं न शस्त्री विवाह गमनं हर्षः प्रवासो दये व्यापारः खलु श्री लक्ष्मी
वित्तहरः प्रायः सति नामपि १ धन्याः स्त्रियो दुर्मयसनेऽपि सो वं रक्षंति श्री लक्ष्मी
लवत्या द्विजातिसेनायति मंत्रिभूयान् प्रक्षिप्येद्याम वित्तं स्वश्री लक्ष्मी २ श्री नगरे
पृथीवी शजे शस्त्रि शं कुर्वेति सति समुद्रश्रेष्ठिनः स्त्री श्री लवती नामाऽभवत्, न
त्रयजा द्विजप्रधानो नायको वलिकुचयं चैते एक स्नान विहारिणः सदाऽसं सं मित्रा
णि भवेति एकदा सः वलिकुच्य व्यापारार्थं परदे गतः तदा चत्वारः जनाः समुद्रश्रेष्ठि
नो गृहेऽगताः मित्रस्य चित्तमर्कुर्वन्, ततो वलिजः स्त्री प्रतिक्रमा तु राजाताः

तदन्तर्निमित्तं तद्गृहेषु क, २ आगत्य क्रीडावार्त्ताकुर्युः तदा तथा चित्तं इदानीं
 किं कर्तव्यं एते च त्वारोऽपि मद्गुरुर्मित्राणि भवंति परमं मोपरिका मातुरी भूता जाताः
 मायायतिव्रतया एभिः सह संभोगेन कर्तव्यः परंतु एतेषामग्नेनाकारः कथं क्रियते
 एवं विचिन्त्य कतिविद्भिर्नाभिः आश्रयान्नाशी कृतानि एकस्यां शत्रौ तथा साधुचतुर्भिः
 सह संभोगेन कर्तव्यः ते परस्परं कथयन्ति स्त्रिया उपरि त्रध्वत्वं वलिकयत्रात्र
 स्रष्टाग्ने कथितं यत्त्वया प्रथमप्रहरे आगतं नायकाग्ने कथितं यत्त्वया द्विती
 यप्रहरे आगतं प्रथमाग्ने कथितं यत्त्वया तृतीयप्रहरे आगतं परं राजाग्ने

थितं यत् त्वया चतुर्थं ग्रहरेऽप्रागंतं एवं कृतं संकेतं ते न जानंति तथाऽप्रजया ख
गहनूधनवस्त्रपात्रादिकं सर्वं अग्रहरेषु मुक्तं परं खगदे एकामहतीये टीरक्षिता
तस्याः येषां मध्ये चत्वारि काष्ठरचितानि गुप्तस्थानानि वर्तन्ते ततः संकेतदिवसे संध्य
काले दीपं कृत्वा शय्यामा स्तरणी कृत्य भूमौ स्थिता सा धीशसीमिदं अकथयन् दे
शसित्वयाऽद्य रात्रौ पश्चाद्भूवटिका द्वयमात्रेण एवं वक्तव्यं यतः तव भर्ता श्रेष्ठो मृतः
एव मुक्तारो दत्तं कर्त्तव्यं ततः प्रथमं ब्राह्मणः सप्तागतः तदा तथा शसीवहिर्निकासि
ता ब्राह्मणाय स्वागतं कृतं पश्चात्तया ब्राह्मणेन सह सुजाषितगोशीप्रारब्धौ तदा

तेन विकलेन तस्यानयाधिः प्रारब्धात्तस्य योक्तं हेदिजप्रथममिदं किं देशपरदे
 शवात्तौकृत्वापश्चादिदमेव कर्म क्रियते तथा बुधिते प्रथमपहरे गते सति नाय
 कः समागतः दशमे शब्दमकरोत् हेत्वात्तपत्रितया कण्ठमुद्घाटनीये तदा ब्राह्म
 णोक्तं अयं कः तयोक्तं अयं नायको नित्यमायाति द्विजेनाक्तं अहं समीचीनो दे
 शविज्ञानः यदायं अत्रागतं मां जानाति तर्हि राज्ञे कथयिष्यति परं सर्वत्र अस
 मीचीनकीर्तिरहं विष्यामि तस्मात्स्वयासाधुकेन विदुषा येन अहं शक्यः तदा
 तथापेदीमुद्घात एकस्मिन् गुणस्थाने सः प्रक्षिप्तः तस्य स्वयात्तथैवाचरिते सति

द्वितीये प्रहरे गते सति प्रधानः समागतः तदा तया तेनैव प्रकारेण पेद्यां द्वितीयस्मिन्
गुप्तस्थानेनायकः प्रक्षिप्तः ततस्तया तथैवाचरिते तृतीयप्रहरे गते सति राजा समागतः
तदा तया तेनैव प्रकारेण पेद्यां तृतीयस्मिन् गुप्तस्थाने प्रधानः प्रक्षिप्तः पश्चात् राजा
गृहमागतः ततस्तया राज्ञा सह पिण्डी प्रारब्धा तदा राज्ञा कामातुरेण चुंबनादि
कंप्रारब्धं तयोक्तं अहो राजाऽयं मूर्खो दक्षते यदा हास्परमणकश्चो लवार्त्तस्य
त्वा प्रथमं चुंबनादिकं क्रियते तदा राज्ञा हास्यादिकं प्रारब्धं तथाऽबुधिते साक्षी
तव भर्तु मृतस्युक्ताऽऽदत्तं तदा वणिकस्त्री शोकात् काला विकला जाता ततो रोदने

नवहवोमनुष्यामिलिताः श्लोकं यदा सर्वे जनाः अत्र स्थाने मया गमनं अस्मिन्कालेऽ
 क्षंति तर्हि मम प्रतिष्ठा गमिष्यति तत्त्वयाऽहं नुपायेन रक्षणीयं तदा येद्यं चतुर्थे गुप्त
 स्थाने राजा प्रक्षिप्तः ततः शंखलांतालं लोहरक्षकं च विधाय पश्चात्तयाऽपि रोदनमार
 ध्वं ततो राज्ये केन चिदुक्तं अयमसंज्ञानो मृतः तस्मात्स्यद्वयं रक्षणीयं राज्ञीति
 सर्वत्र स्थानेऽनुचरैर्दर्शयितं कुत्रचित् राजा प्रधानश्च नदृश्यते तदा सर्वाभिर्मिलि
 त्वा विचारः कृतः राजा प्रधानश्च स्वस्तनेऽगमिष्यति तदद्य श्रेष्ठिनो महेद्वयविलो
 कनार्थे सेवकाः प्रेषणीयाः अस्मान् इति विचार्य सेवकाः प्रेषिताः तदा वलिकः

हेमहतीयेटीदृष्टतेप्रोचुः॥ प्रोश्लोऽस्यगृहेएकामहतीयेटीवर्तेते॥ तस्याःमध्येधना
दिकंसर्ववस्तुप्रविष्यति॥ तामिहकं॥ नवद्विरियेयेटीशीघ्रमातीयतां॥ अतिभारयुक्तता
नृहत्वाच्चातिकष्टेनसर्वैरुत्साद्यराजाद्वारेऽप्राणीता॥ आंगनस्यमध्येसूर्योत्तयेसामुक्त
ततोरात्रीर्जाता॥ तदातामिहकं॥ मोसेवकाःसर्वैर्मिलित्वायेटीमुद्वाद्यसर्वाणिवस्तुषु
त्रेमंडित्वापश्चात्समाशेष्यगृहमध्येसामुभते॥ तेप्रोचुः॥ इदंसम्पत्तयेटीमुद्वाद्याव
त्तयत्पतितावत्तु राजादयश्चत्वारोदृष्टाः॥ तदासर्वेषांमनसिकौतुकंजातमिदंकिमि
ति॥ ततो लज्जिताःसर्वेतांनुसेवकान्वा रयित्वाज्ञानं प्रापुः॥ इतिशीलवत्याःक

आ॥१॥ प्रसुत्तरे सत्यतरे प्रदत्ते भवंति देवाः अपि तोयभाजः शुद्धिचिरे चोक्तवति
 खरूपे सत्ये दुर्गंतसहजाः त्रिजीवुः १ द्युतेन हरितराज्यो राजा द्वादशाष्ट्वनवासं-
 गीकृत्यन्नादृमिः पत्न्या च सहवने मृगयामदन् पिपासा कुलोभी मम भायत त्वयाप
 नीयमान्नीयतां तन् श्रुत्वा भीमो नर्मवचनमब्रवीत्, श्लो० वक्रं भोजे सरखसधि
 वसति सदा शोण एवाधरस्ते वा कुः का कुच्छु वीर्यं स्मृति करण टपटुर्दक्षिणसेस
 मुद्ः वाहिन्ः पार्श्वमेताः कथमपि भवतो नैव मुंजत्पजखं खखेऽतर्मानसेऽस्मिन्
 कथमवनिपतेतेऽंबुपानामिलायः १ इति भीमोक्तं नर्मवचः श्रुत्वा पुनः राजाऽ

वदन् नायं नर्मावसरः अहं दृष्ट्वा आकृतोऽस्मि तत्श्रुत्वाऽनंतरं जलमन्वेषयन्
कंपूर्णमहासरोऽपश्यत् ततो यावत् पात्रीयं पिबति तावत् कोदते इति वाक्यमश्रु
त्वात् अदत्तोत्तरो वृकोदरस्तत्तीरे मूर्धितोऽप्यतत् दिने वेसति तत्पदानुसारी अ
मुनस्तत्र गतः तथैव किमाश्रयेमिति श्रुत्वाऽदत्तोत्तरोऽप्यतत् एवमेव न कुलस
हृद्देवौ कावर्तीकश्च सत्पथ इति वाक्यद्वयं श्रुत्वा तथैवाऽदत्तोत्तरोऽप्यतत् तेषा
मन्नागमने खिन्नो राजा खहं मनस्तथा विधानं ज्ञात्वा दन् अपश्यत् इदं श्लोकं चाश्रुत्वा
त् कोदते किमाश्रये कावर्तीकश्च सत्पथः ब्रह्मिन्धर्मो राजेऽमृतान्जीवति वां

श्लोक ॥ अं च मेऽहनिषेवाशाकं पचति खगरे ॥ अरुणीचा प्रवासी च सवारिहे वरमोदने ॥ १ ॥ श्रीमोमूर्त्तीसक्तान्तस्तौ

॥ १७ ॥

धवाः ॥ १ ॥ ततश्च सुर्भिः श्लोके रुस्रं दत्तवान् ॥ श्लो ॥ अहन्यहनिभूतानि गच्छन्ति हियमा
लयं ॥ श्रेयाश्च स्थातुमिच्छन्ति किमाश्चर्यमतः परं ॥ ३ ॥ अर्जुनस्तौ ॥ अस्मिन् महा मोह
मध्ये कदाहे सूर्याग्निनाशत्रिदिने धनेन मासस्यैद्वीपरिघटनेन भूतानि कालः पचती
तिवार्त्ता ॥ ४ ॥ नकुलन ॥ तर्कोऽप्रतिष्ठः श्रुतयो विभिन्नानैको मुनिर्यस्य वचः प्रमाणं ॥
धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुह्यं महाजनेन गतः स यथा ॥ ५ ॥ सहदेवन ॥ एवमुत्तरे दत्ते
यत्न क्रमेण सर्वेऽपि मूर्त्ती विहायोचिताः ॥ देवोऽपि दर्शनं दत्त्वा संकटेऽहं स्मर्ये म
इति श्लेषं वरं दत्त्वातिशयं तर्धानं प्रापदधे ॥ इति युधिष्ठिरवनवास कथा ॥ १७ ॥

॥ १७ ॥

अचित्प्रमहात्म्यकरं महंतो वचः समीचीनमुदाहरंति यच्चोक्तवाक्यां दुस्तुप्रिया
यां सत्प्रवदंसां फलतिस्मन्तः १ हस्तिनापुरेण्यं कुर्वतो युधिष्ठिरस्य गृहे कदाचि
न्मुनयोऽनिधिर्धर्मैलवद्वः समागमन्, ते च एकादश्यां कृतो यवासाः प्रातर्युधिष्ठि
रगृहान्मार्गे निर्गताः तदा राज्ञा द्वादश्यां पारणार्थं निमंत्रितादिजा ऊचुः हे राजा
नृयदित्वमस्मान् आश्रफलेः पारयसि तदा वयं तिष्ठामः नो चेदभ्यत्र गच्छामः तत्
ज्ञात्वाऽकाले आश्रफलानि कुतश्चिन्तितुं शक्याऽजनि तस्मिन्नेनारदो देवात्
गतो राजानं चिन्तितुं दृष्ट्वा हेतुमप्यकृतं तदग्रेण ज्ञा सर्वमुनिप्रपितं उक्तं तत्प्रमु

त्वानारद उवाच हे राजन् त्वं विषादं प्राणाः यदि द्यौपदी मत्प्रश्नानां पंचानां सत्पुत्र
 रं ददाति तदाऽकालेऽपि प्राप्ते फलानि प्रादुर्भवंति तदानयेणांऽतः स भामाकारितां द्यौ
 पदी नारद इव मष्टुत्तु श्लो० पंचेतुष्टिः सती त्वं च संबन्धे चापि शुद्धता यत्प्रेममन
 सेष्टुष्टिः सत्पंचकमुत्पत्ता १ इति पृष्टे द्यौपदीऽप्रकाशमपि स्वधरितं पोशणं पुर
 प्रकश्यंती श्लोकपंचके नोत्तरं ददौ यथा सुरुपाः पंचयोद्धारः पांडवाः यत्तयो मम त
 थाऽपि कुरुते वांछां मनःषधेऽपि नारद २ रहो नास्ति क्षणे नास्ति प्रार्थयितानरः ते
 न नारद नारीणां सती त्वमुपजायते ३ सुरुपं पुरुषं दृष्ट्वा पितरं भ्रातरं सुतं शोचिः क्रिय

तिनाशी एणामपात्रमिवांमसा ॥४॥ वर्षीकश्चरः कालो जीवनाहेतुवत्त्रयः ॥ तेन नार
दनाशी एणं प्रतीतिवत्त्रयः ॥५॥ नाग्निस्त्यति काशानां नायगानां महोदधिः ॥ नांतकः स
र्वभूतानां नयुंसां वा मलोचना ॥६॥ तस्यामिति सत्त्वं देत्यां प्रथमे सत्येऽग्निंऽकुरः द्वितीये प
त्राणी ॥ तृतीये शाखा ॥ चतुर्थे मंजर्ये ॥ पंचमे फलाणि तैः फलैः कृता ह्यमुनयो रस्येऽग्ना
न्निषंदत्वा खाश्च मानुजानुः ॥७॥ तिजोयदिसत्येर्धिरकथा ॥११॥ परस्परेशां मर्माणि
थेवदंति न शधमाः ते स्वयंनिधनं यांति वल्मीकोदरसर्ववत् १ कुत्रचिज्जामेधर्मात्मा
एको राजाऽभवत् तेन कदाचिद्गलितं जलं पीतं तन्मध्ये सूर्यश्चिश्चुरभवत् सः जलेन

सहस्रज्ञा उदरमध्ये प्रविष्टः तत्र स र्यो यो वनोद्गमो जातः श्लोमहकं उदरमथोद्भवं
 अभवत् यदा राजा स्वपिति तदोदररुहः स र्यो राजमुखात् फलं निःकास्य वायुसेवनं
 करोति तत्र मये सन्निद्रस्य श्लोकिं विशुखं लगति अथप्यामहकं ऐनसः पीज्वते त
 तोऽनेकावेद्याः समानीताः पृष्टाश्च तैः सर्वैः पृथक् २ रोगयरीक्षां कृत्वा पृथक् २ स्या
 धानिनुत्यादयित्वा श्लोभक्षयितानि तर्ह्यपि तस्य सुखं न जायते एवं सुमहान् कालो
 गतः अनेकोपायाः कृताः राज्ञा सुखार्थं वैद्यज्योतिर्वित्तपंडितजटिलजिनशाकिनी
 त्यादिनां विविधप्रकारेण पृष्टापुनः केशपिसस्य दुःखं न ज्ञातं ततो राजाऽसंतकं गेजा

तः तदाऽनेकानिदानानिब्राह्मणेभ्योदेशानि वैराग्यं प्राप्तेन सोऽचित्तयत् मम इ
खण्डितस्य जीवितेन सह किं प्रयोजनं दुःखान्तरं श्रेष्ठं तस्मात्कार्यांगत्वाऽहंशरी
रं मुञ्चामि इति निश्चित्य सेवकैः सह राजानां शरीरसिमां निर्गतः ततः कुञ्चित् स्वने
तदागसमीपे युष्मवाटिकायां शिष्यवस्त्रगृहं रचयित्वा सोऽतिष्ठत् ततो मध्याह्नस
मये राजसुप्तः तसमये एकः सेवकः प्रधानः सर्वेषां भोजनार्थं मांसादत्वा शरीरं य
ज्ज्वेऽतिष्ठत् तदाऽत्यंतनिद्रावनां राजानं ज्ञात्वा प्रधानोऽपि जाग्रत्सुप्तः ततः समीप
स्वधल्मीकान्कश्चिन्नलिधरः सूर्यो वायुप्रक्षलणार्थं निर्गतः तेन सुप्तस्य शरीरो मुखे

स्थितः सर्पोदृष्टः लवलीकस्तु सर्पुतवाच हेयायिष्टकणिनः स्वप्नशरीरे कथं
 स्थितोऽसि अयं पृथ्वीधरो महदुखमाप्नोति परं पस्पशरीरं मलमूत्रादिपुरितं तत्र त
 वनिवासः कथं सुंदरतरो भवति ततो मनुष्यदुःखेन भवतः पापं संक्रामति तत्त्व
 याः अत्रानेकपुष्पनीतवानभक्षादियुक्ते रम्यस्थाने मत्पार्श्वे आगतव्यं सुखेन स्वे
 यं उदरस्तु सर्पुतवाच मया पूर्वोपाजितं स्थानमिदं कथं मुच्यते त्वमत्रास्त्वाने
 कथं न गच्छसि सतवाच अहमत्र स्थितोऽपि केषां दुःखेन ददामि भवाननुत्सुः
 खं ददाति तत्त्वया मुच्यंतां उदरस्तु सर्पुतवाच तव धनेन सह किं प्रयोजनं तस्मा

तद्धनमभ्येभ्योदत्वाभवतास्त्रेयं वल्मीकस्तुःसर्पत्रवाच हेमनुस्यदुःखदफलिन्
तवौषधंकोऽपिनजानाति यदागुडसहितविषकोचशण्डिजलेनसाङ्गैर्जलीकृत्य
पाययित्वावाग्निनाउदरं संतप्यपश्चात्तदधिसहितंघण्टं प्रक्षयित्वागुणेनशरीरगा
त्राणीवधामुंचति एवंकोऽपिकशेतितदातवगात्रंशिशिलीभूत्वाऽनेकशःखंडानि
अपानद्वारानिर्गच्छेयुः उदरस्तुःसर्पत्रवाच तवाप्यौषधंकोऽपिनजानाति यदा
कटाहेतैलानिधत्वावक्रिनोह्रीकृत्यवल्मीकमध्येसिंचेत् तदातवमरणं ततोध
नंनिकास्पसुखेनमुनक्ति जाग्रताप्रधानेनसर्वेश्रुतं ततउच्छाययत्श्रुतंतसर्वैरु

॥२१॥

तं ततोराज्ञोऽखंगतं सर्वधनं निष्कास्यताम्रेकचित्तं ॥ तदाशज्ञासोऽवगणितः ॥
पश्चात्काव्यांगत्वापरावृत्तः ॥ इति परस्परशेक्तमर्मणः कथा ॥ १२ ॥ सीदंति संतो वि
लसंत्ससंतः पुत्राप्रियंते जनकश्चिशुः परेषुतोषः खजनेषुशेषः यत्संतुलोकाः क
लिकोतुकानि १ विधत्ते यतोसंजडपरिनयेगोष्पतिकशः कठोरः जायंते कयम
पिनत्तुलाविरमते मुद्देदोषारंभाः नुविभवतिवैरस्यघटजाकिमेषाग्रीष्मत्तोः किमु
तकलिकालस्यखना २ कलौनीतिप्रवृत्तानां प्रायेणार्थपरंपरा दुःखभूत्रिर्ने
दीमूलेऽवमोक्तायथादिजः ३ भूधराशामादिजोमथुरामंडलवासीतीर्थयात्रा

२१

स्येकारकामार्गेजनेः सहनिर्गतः॥ कदाचिन्मार्गेचिर्भेदीक्षेत्रमागतं॥ तत्रक्षेपालाः
केचिदपिनदसंपत्ते॥ तदातेजनाश्चिर्भेदीफलानिगृहीत्वामागीभूताः॥ खिताः क्षेत्रपा
लेष्वनदृष्टाः॥ ततोधर्मोत्तनाब्राह्मणेनचिंतितं॥ इमेसर्वेजनाः फलानिगृहीत्वागताः
मयाऽपिद्वयंमुक्ताग्रहीतव्यं॥ एवंनिश्चित्यचिर्भेदीमूलेतन्मूल्यद्वयंमुक्ताफलंगृही
तं॥ तदाक्षेत्रपालैरागत्यसः फलंग्राहीदृष्टः॥ ततोसोऽयंतंडुः खीन्नभूत्॥ इतिकल्पि
रितेनृक्षरद्विजकथा॥१३॥ मूर्खेश्चिरंविमृश्यापिविदधात्यसंजसं धुर्यवक्रविषा
णंतर्हृदीनिदधेजटी १ वटायासेषामेकश्चिन्मूर्खीयोगीकस्यापिधनीनो-गृह्ण

॥२२॥

शेवर्षसौम्यवसन्तस्यधनिनोवक्रशृंगोमोक्षः प्रतिदिनंजतिनःसमीपेस्त्रिखाण्डंवि
शति॥ तदातस्यमनसिइदमुत्पन्नं॥ यत्प्रस्पृष्टस्यवक्रशृंगमध्येममूर्द्धमातिवान्॥
एवंविचारयत्तस्यधर्षर्तुर्गतः॥ तत्तस्मिन्एकस्मिन्दिनेशृंगमध्येस्वमूर्द्धास्त्रापितः॥ त
तोमहोक्षेणनत्यात्यभूमौपातितः॥ मुखंभग्नं॥ मृतकलोजातः॥ तत्कोतुकं दृष्ट्वाग्राम्य
जनेस्त्रिनिष्कास्पन्नं॥ अयंअविमृत्प्रकाशीमहामूर्खोदृष्टपते॥ तत्श्रुत्वाजतिनोक्तं म
याचातुर्मासपर्यंतंविचार्यइदं कर्मकृतं॥ कथमहंअविमृत्प्रकाशीति॥ इतिमूर्ख
कथा॥१४॥ श्लो० सौहार्देनिरुतिस्तनुंगदगणः प्रज्ञां प्रमादोद्वयः संयत्तिकलहः कला

प्रविनयः शीलं वशा संगमः मंदाक्षं मदनः प्रचुत्व मनयः कामित्वमर्थक्षतिर्हेति खं
वित्तसंतपोऽनुपनामः सर्वानुगुणानुमसरः १ तेन मसरीजनः स्वयमयेषां मानर्थस्य
प्रवतीत्यत्र बहुनामादिजोनिदर्शनं श्लो० प्रवति प्रायशः पापाः सर्वत्राश्रितमसरः
अधादं धं बहुः प्रातिवेस्मिने मसरदिजः १ बहुनामादिजो महदहं कारीतपोनिस्ते
चित्तेन शिवेन दसं वांछितफलदं प्रातिवेस्मिनेदिगुणफलदं पाशकं प्राप्य गृहमा
गतोऽपि मसरेण अमस्य सुखमसहमानः पाशकं करंडे विशेय यस्मै मवेदयत् अ
यं पाशकोऽस्मिमतफलदः परंतु प्रातिवेस्मिनेदिगुणफलदसस्मादनुपकारीति त

॥ २३ ॥

तो द्विजे गामांतरं गते तत्पुत्र्यासत्यासत्योरबलोकनार्थपरिक्षीतं ॥ तया मन्त्रसियाव
धनं चिंतयित्वा पाशकः क्षिप्रं स्तावद्धनं गृहे जातं ॥ ततो द्विगुणं प्रातिवेस्मिनोऽपि ॥ मासे
न गृहमागतो द्विजस्तो सपदं दृष्ट्वा चिंतयामासः ॥ नूनमत्र यारंडयाऽनर्थोऽकारित्तो
मम गृहे दशकृपाः भवंतु एकं नेत्रं च गच्छतु इत्युक्त्वा पाशकं विश्लेष्य ॥ ततो द्विगुणं फ
लं प्रातिवेस्मिनो जातं ॥ तदशसोऽधीभूतः कस्येपित्वा मृतः ॥ इति मन्त्ररिद्धद्विज
कथा ॥ १५ ॥ अनुकूले विधौ सर्वे सुंदरं चाक्रीकेण यत् एकयंचांगुलीदशीजितो म
हो हि मुष्टितः १ कविकंठाभरणो नाम कश्चित्पंडितो वादीदेशे २ अस्यान्यथ

नृशंक्रुशधारीधरनगरीमेत्यभोजमब्रवीत् हेरजनुमयासह्योविवादेकशेति
सःपंडितःसमायाभाकारणीयस्त्वया राज्ञामंत्रिणासहविचारितं कश्चित्दैवानुक्त
लएनंजेत्यतीति हेप्रधानखंतमन्वेधय ततोमंत्रीनगरेभ्रांत्वाएकंशणकनामानंते
लिकंएकाक्षंअतिदशावंतमपश्यत् तेनतैलिकेनखपत्रीपार्श्वेतेलसहितंमृत
कुंभंइत्यप्रक्षिप्तमपिनमगं तैलंचभूमोनयतितं तत्तदृष्ट्वासःतंविप्रवेधंविधाय
आनीनवान् तदृष्ट्वापंडितेनएकागुलिर्दर्शिता तेनदेअंगुलीदर्शिते पुनपंचा
गुलयोदर्शिता ततोतैकिकेनमुष्टिर्दर्शितातस्मैअपिडितेनोक्तं अनेनाहंअस्मि

लि

त

॥२५॥

ऽस्मीतिश्रुत्वा राजा तमपृष्ठतः ॥ किं त्वया पृष्टं चात्रे न किमुत्तरं दत्तं ॥ यं हितोऽवदत्
एक एवात्मा इति पृष्टे ॥ तेनोक्तं ॥ आत्मा परमात्मेति द्वयं यंचांगुलिनिदर्शने न यं
चमहाभूतानि सर्वेषां कारणानि ॥ तेनोक्तं मिलितान्येव न तु पृथक् ॥ ततो राजा
ब्रुवन्मधुनं दत्तं सः प्राप्तसन्मानः स्वदेशंगतः ॥ तस्मिन्गते राजा तैलिकमपृष्ठतः
त्वया किमुत्तरं दत्तं तव एकं बभूवुरहं स्फोटयिष्यामीति पृष्टे ॥ अहमपि तत्रैव
यं स्फोटयिष्यामीत्यंगुलिद्वयमदर्शयं ॥ तेन च पेट्टहाने सूचिते प्रयासुष्टिदा
नं उक्तं ॥ सुदृशायां सर्वं फलतीति राजानिश्चितं ॥ इति राजकतैलिककथा ॥

॥२५॥

१६ गुणगुणैः सहितोऽपि हि निर्दिनो न वति भूरि परमवभाजनं लुटतिके विरसा
नरसातले स्वगतिरप्यसुमासुगणाऽपि च १ वनं व्रजन श्रीरामचंद्रो गुरुवंदनाय
वसिष्ठाश्रमगच्छततदा गुरुणा आदरो न कृतः पुनरावणं जित्वा गतं बहुमानम्
वैमर्शजयत् तदा रामे लोके श्लो० स एव त्वं स एवाहं स एवायं स एवाश्रमः पूर्वनि
रादशदशोऽनुस्वंसांप्रतं किमु सादरः १ तत् श्रुत्वा गुरुवत् श्लो० स एव त्वं
स एवाहं स एवाश्रमः पूर्वनि निर्दिनोऽपि हि संसांप्रतं हि पुरंदरः १ धनमर्जय
कासुकुश्लधनमूलमिदं जगत् अंतरं नैव पश्यामि निर्दिनस्य च ॥ २ ॥ शक्ति

साध्या रसंधनमित्यर्थे समकथा ॥ ९७ ॥ त्रैमे मंगलनाम विष्टिकरणे प्रशक
 लानां क्षये वृद्धः शीलतलिकाऽतितीव्रपिटके रजः पर्वणः मिष्टं लवणे
 द्विषे मधुरता जाम्यं सपत्री जने वात्रात्वं च पणंगनासुरुचिरं नामैव नैवार्थतः
 १ कः कोषः कः प्रणयोनटविटहृतमस्तकासुवेर्यासु रजकशिलातलस
 दृशं यासं जघनं च वदनं च २ येनैताः श्रालोभविकलाः कुष्टिभिः सहा पिरमते
 श्लोक रत्येवासप्रसाथकः पशुपतिः पुत्रेव नृमीनृतः श्रेयवाशरसंपतिर्भुर
 रियुः पुत्रेव पाथोनिधेः रोहिण्येव सुधामरीचिरवनेः पुत्रेव पौलस्तजिज्ञाकुम्भां

परिरभ्यते गणिकया विवेक्या कुशुपि १ कदाचित् जोजरा जोजनंगतो वा ताऽभावे
पक्षिसंवाशऽभावेऽपि तडागजले कंयमानमे कंयसे दृष्ट्वा पंडितान् समस्याम पृष्ठत्
श्लो० अनिलस्यागमो नास्ति विपदो नैव दृश्यते वारिमभ्येच्छितं यद्यं कंयते केन हे
तुना १ क विभिर्नाम प्रकारेण तत्पूरणे कृते जोजनचमञ्चके ततो राजवापर
धरेणी कामलता नाम गणिका तत्पद्यं कंते धृता खरहंतस्त्रिताय कालिदासा
यद्ये सति तेनोत्तरं दत्तं श्लो० पाथको विष्टवर्णेनाश्वरी कृतबंधनाः मोक्षं
मलमते कांसे कंयते तेन हेतुना १ तत्पुत्राद्यमकृतो राजा तस्यै अक्षरभेति

२६

निलक्षणित्वात्प्रवृत्तौऽप्येःपंडितैर्वारितः हेतुजन्यप्रसादवाचकित्त्रे यतःपद्यो
 कांतेइतिसंबोधनमस्ति तेनहेतुनाकेनापिषुरुषेणरुतमिदं तत्प्रवृत्तप्रज्ञान
 ऊहशोधनार्थेइत्याःप्रेषिताः तत्प्रसाधनलोभेनव्यापदितं कालिदासं हत्वा
 मोहादितं तेइतास्रुहं खनित्वानिष्कास्यश्लेष्मजिज्ञपन् ततो नृपसांविक्
 र्त्तितकर्णेनासांरुत्वापुशतुनिष्कासितवान् तेनधनेनकालिदासस्यर्ध्वदेहिकं
 कारयित्वा आयतनेसौवर्णीकालिदासस्यप्रतिमां स्थापयामास ॥ **विश्वसंयस्य**
अपराधैकालिदासकथा ॥ १४ ॥ मुखेत्वंहिसखेममास्तिरुचिरंपस्मिन्सदृशे

२६

गुणाः निश्चितो बहुभोजनोऽत्र यमात्राः नक्तं दिवा शायकः कार्यो कार्यविचारणो
ऽध्वधिरोमात्रायमाने समः प्रायेण मय वर्जितो दृढवपुर्मूखः सुखं जीवति १ चोला
सनग्रामीणो धेनाख्यधीमाख्यो द्विजो भ्रातरो निक्षार्यं च लिप्तो मार्गे कुरुत्रापि प्राप्ते नि
क्षारुत्वाशेदिकायं च कंचकं नुः तद्भागप्रज्ञानं तो यः प्रथमं वदति तस्य शेदीदयम
नस्यत्रयमिति यं विधाय प्रसारितपाणि पादौ आत्मानं नो रुद्ध्वा सो सुप्तो ततो
ग्राम्ये स्तोत्रयाविधौ दृष्ट्वा मृताविति ज्ञात्वा स्मशानं नीत्वा चितामध्ये निक्षिप्यामि
र्दत्तसदृशं नमो नमो उच्छित्तौ तद्ग्यालोकान्तराः पृथक् स्तोत्रवदयं मम प्रथमि

तिवादिनोजगमतुः ॥ ततः पाशाणादिना ताडितो खट्वतांतमूचतुः ॥ ततः शुक्वालो कैर्धिक
 मूर्खविचेष्टितमित्युक्त्वा निदिनो मुक्तौ च ॥ इति मूर्खत्वे द्विजव्ययकथा ॥ १७ ॥ कोहोपी
 इयत्तासे इमा ए विणयनास ए मायामिता ए नासे इतो हे स च विणयस ए १ केन
 यंति घनलोभपिशाचप्रसवितत्रिशोऽसुखमुच्चैः ता मूरुयकनकानिविहाय
 ब्राह्मणेऽसुखमवापदतुष्टः २ सुंदर्युरवासिनो माधवकेशवराधवसाधवना
 मानश्रुत्वा रोदिजा अशुदे शो भिक्षार्थं मुत्तरदित्रिजगुः तेषां मार्गे कश्चिद्विद्वान्मि
 लितस्तेन इमा मुलिकाः यत्र यतं तितत्र खननीयमित्युक्त्वा च तस्यो मुलिका दशाः ए

केनयत्रमूलिकापतितातत्रतामंलसं द्वितीयेनरूपं तृतीयेनकनकं च तैरुक्तं
वसुधाग्रे वसंगहेयामस्वमपिभागं गृहीत्वापयवर्तख तद्वचनमनंगीकृत्याप्रतो
गतस्तत्रमूलिकापतिता खननेरुत्तेसतिसहस्रभारंचक्रं मसकेपतिनं तद्वश
दुःखीभूत् ॥ इतिव्यतिजोत्रेविनाशत्यकथा ॥ २० ॥ कवडाणंकेलिगहंखाणिखि
आणमूलमसुहाणं पावाणंपदण्यंमहिलाअहिलसइकोमूढो १ एणीदृशं
विक्षपविचेष्टितानिभवंतिकेनेयविशक्तविताः । कविलोक्यभूयःखकमातुलिं
योगंद्यौभर्तृहरिर्नरेंदः २ यांचिंतयामिसततंमयिसाविरक्तासाध्यन्यमिष्ठ

॥ २४ ॥

तिजनें सजनेऽन्यसकः ॥ असत् रूतेऽपि परितुष्यति काचिदनाधिक्यतां च तं च महं वि
गिमां च मां च ॥ ३ ॥ इति ह्येव रिते मर्तु हरिशङ्कः कथा ॥ २१ ॥ अक्षरशण्डिकविभु
खानि च तान्येव किंतु कवि विशेष प्राप्ता नि सुंदर शण्डिके च वंति यतः ते ह ज अर क
रते ह ज य ज ए ते ह च वंति कुण्डक कवियण के ल व ए अ मिय र सा य ए कुंति १
वाचां च ये श्रुतिं च चंद्रिकाणां च वंदते कश्चि रणे कविनां यन्नीलकंठः कवि शिहिता
र्थे ज्ञायेति काव्यात् प्रसरे र वाय २ सिंधु देव शधिपः प्रसरि नामा शजादि जये प
र्वे द शंगतः समान क नाम नगरं रु सोध तत्र नील कंठो नाम कवि शगस्य नृपा गे इदं

२४

पद्मप्रपठत् श्लो० श्रीसर्वमंगलाङ्गिगीजटाशुक्रुटमंडितः भवतांभूतयेभूताम्
हादेवोद्यधजः १ तत्शुक्लातुष्टोरजाऽवदत् हेकविरजलंकुतःसमागः मार्त
उमंडलादितितेनोक्तेसति तत्रकिमस्तीतिपृष्टः सऽग्राह हेरजनसूर्यस्यद्वेभार्यसः
श्यामांगीश्या गौरांगीकांतिश्रकदाचित्सूर्यःकांतिमिदमपृष्ठत् श्लो० हेष्ठा
येवदरेतमः कथयकिंरंतेऽस्मिघर्मेद्युतिर्ब्रूयेनामकुतो रियोस्त्वमपिमेकांतेः स
यस्याःकुतः किंश्यामाऽस्युपगृहिताऽस्मिबलतःकेः पूर्वदिकपार्थिवैः श्यामांगैः
प्रसरेप्रतापश्रिखिनालुष्टेर्ब्रजद्विर्विं १ एतत्कायेनतुष्टः प्रसरिस्त्वसैवांश्रित

॥२४॥

वशन्-अदत्त ॥ इति दाने प्रसरिन्वय कथा ॥ २४ ॥ सुधीः शालेवली युद्धे वाणी इत्ये
क्षमी नृपे दानी वित्ते हवीरुत्सेवशी गेहे पुमान् पुमान् १ यस्य प्रज्ञा स्वयं नास्ति शा-
खंतस्य करोति किं लोचनाभ्यां विहीनस्य मुकुरः प्रकरोति किं २ वरं बुद्धिर्न सा वि-
द्या तो बुद्धिरुत्तमा बुद्धिहीनाः क्षयं प्राप्नुयथा ते सिंहकारकः ३ पृथ्वी नृषणपुरेण
दाधर श्रीधर गंगाधर कमलाधर लक्ष्मीधर नामानः पंचदिनामिथुः सुहृदो मित्रि-
त्वा मिश्रार्थे वलिताः अरण्यानी प्रायुः तत्र मृतसिंहं कालं दृष्ट्वा धत्वारः पवित्तम्
खीकुरुः एकेनास्य सिंहस्य अस्त्रि संभने मम मंत्रसामर्थ्ये मल्लीत्पुक्तं च मे संभ

२४

नेदितीयेन धातुसंधानेन तीयेन जीवप्रवेने चतुर्थेन केवलं बुद्धिमत्तायं च मे न निवा
रिता अपि मूर्खो स्यात्कर्त्तुं प्रवृत्ता सदायं च मोनिकद्वर्त्तिनमुच्यं चक्षुष्यमा रूढः जीव
तासिंहेन च त्वारो व्यापाद्य भक्षिताः ततः सिंहे वनांतरंगतेयं च मोऽपि वृक्षा दुर्तीर्यघ
नमर्जयित्वा क्रुशलेन गृहंगतः ॥ इति मतिप्रस्तावेयं च विप्रकथा ॥ २३ ॥ अवलानु
दितं ये मनवंकः सैर्करिश्चरः संधिनं याति स्फुटितं जतुलेये नमोक्तिकं १ नमेचि
लेपुनः पुंसान् नवेत् प्रीतिरुत्तमा पुच्छेदा सुधेसात्पुञ्जं गदिजयोरिव २ वैकुं
ठपुरे कश्चित् वैकुंठनामादिजप्रत्यहं सूर्यपूजां कृत्वा पयः पाथयित्वा पशवर्त्तते तदा

सूर्य एकं दीनारं तस्मै ददाति कदाचित् कार्थीग्रामांतरं गच्छता द्विजे नृपुत्रः त्रिदि-
 तः यावद्दहमागच्छामितावत्स्वयाऽदं कर्तव्यं देवा तस्य मनसि एतादृशी मतिरुत्स-
 वा एतद्दत्त्वा बिलासं धनं गच्छामीति दंडेन सूर्यसाहितस्य पुच्छं चिच्छं स्वयं वे-
 गेन बिलं प्रविष्टः कोपात् क्रान्तेन सूर्येण शत्रौ निर्गत्य द्विजपुत्रो दष्टो मृतश्च त-
 तश्च द्विजेन समागतेन तद्दृत्तप्रवृत्तानं तदं तरे बिलसमीपं गत्वा पूजार्थं आ-
 कारणे कृते सूर्येण कं ॥ अतः परं भ्रूमेचित्तेऽप्रावयोः प्रीतिर्नीचिता ॥ इति श्री-
 तिलंगे सूर्यद्विजकथा ॥ २५ ॥ लोभः सर्वानर्थमूलं श्लो० लोभश्चेदगुणनकिं

पिष्टुन तापद्यस्त्रिकिंयात्तकैः सत्यंवेतपसाचकिंशुचिप्रनोयद्यस्त्रितीर्थेनकिं सौजमं
यदिकिंनेजैः स्वप्रहिमायद्यस्त्रिकिंमंडनेः सद्दिद्यायदिकिंधनैरपयशोयद्यस्त्रिकिंमृ
सुना १ नृत्ताहिरुत्ताहिवधूरिवोप्रनिहंतिचैतन्यप्रशेषमाशु लात्वाशचौलो
वशेनवेशपालोहार्गलाजातवतीदरिद्रा २ सागरसमीपवर्तिनिकनकसारपु
रेगुणसागरश्रेष्ठिनः पुत्रोरन्नसागरोबहुकनकमाद्यसेवकसुतोत्रौकासाप्रि
समापारथैजटिलदीपेनूगलिनीपुत्रीगतः तत्रलोहार्गलथानाम्वावेश्ययाप्र
लोत्ससर्वधनंगृहीत्वानिष्कासितः पुनःशरीरमात्रोगृहंगतः ततःपित्रापरिना

नासर्वतद्वृत्तं श्रुतं तेन पिता बुद्धिबलमाश्रित्य बालो न शोखगृहे स्वमानी यदी नार
 द्दयं त्रिभिः पितृभ्यः प्रातर्मुखान्निक्षिपत् स तथा त्रिभिरक्षितो ततो नौकायां नौसमाशेष्य पु
 त्रेण सह श्रित्तत्रे वनगरे गतः एकस्मिन् हृद्देशे स्थितः तदा गणिका दक्ष्यातो दृष्ट्वा त
 स्मैकस्थितं यस्य धनं गृहीतं सदा वनमाऽयहृद्देशोऽन्यथापि पित्रा पुत्राय इति त्रि
 क्षितं यदा सालुञ्जा प्रायानि तदा न शोख तथा कुर्वी लोद र्शनीयो सायदा न शोखा
 र्थयते तदेति वाच्यं त्वयामदीये धने हस्ते सति कश्चित् यश्चो मया सेवितस्तेन तुष्टेन
 प्रमहं दीनारक्षयस्त्राविलो न शोखत्वा इत्युक्तं एतोऽप्रकिंचन गृहे तिष्ठतः अथथा

पलायगच्छतः इति श्रावयित्वा लोभमूहायाः सर्वधनं गृहीत्वा एतौ दत्त्वा नावमाहस्य
श्रावाम्नां स्वदेने गंतव्यं तथैव जाते सति सायश सर्वधनं तस्मै दत्त्वा शशौ गृहे स्थाप
यामास एकस्मिन् दिने तेन श्रेष्ठिना निक्षिप्तं दीनारद्वयं मुखनिर्गतं दृष्ट्वा हृष्टा परिदि
ने किमपि न तदा मुष्टुः स्त्रीमुक्त्वा रुष्टा हृष्टे गताश्च संहृष्टं दृष्ट्वा अनेन विधिना दरि
द्रजाता ॥ इति अतिलोलात्वाह्वयित्वे त्रया कथा ॥ २५ ॥ दंभेन मैत्री कथं देन धर्मं मुखे
न विद्यां परुषेण नाशं परोपतायेन समृद्धिं भावं वांछितियेभ्यस्तपयंति तासे १ यतः
सिद्धये निजकार्याणां प्रवेष्टुं नोऽपि सुंदरः जारं माया दयामास घृतां धोत्रासु लोयथा

२ वदशमग्रामेचक्रपाणिनामोदिजस्यस्त्रीसेहिनीनामकुलशग्रामात्तुरेचंडिकाकालये
 प्रत्यहंगत्वाप्रणामं कृत्वा मेयति मंधं कुरु इति प्रार्थयामास एकदा तस्याश्वेष्टितं ज्ञातुं
 पतिः प्रथमंगत्वात्तत्रचंडिकापृष्टौत्तोनः साऽपि प्रागत्य तथाऽकरोत् तदा तेनोक्तं
 स्वयथेष्टमेनं षण्मासपर्यंतं घृतं नो जय ततोऽधो भविष्यति सा देव्याः वाक्यस्येति प्रत्या
 तथाऽकरोत् सः यथेष्टं घृतं नुं जानः प्रियामवदत् प्रतिदिनं ममनेत्रवलं हीयते त
 किं कारणं सा हृष्ट पित्रेन भविष्यति तदपि स्वया घृतं प्रशेषमानमपि भक्षणीयं ष
 ण्मासे पूर्णं तेनोक्तं इदानीं मया किमपि न दृश्यते अतो गृहे स्त्रियमित्युक्त्वा गहंगणेत

स्त्रो साऽपि दृष्टप्रत्ययाजारं स्वगृहे आरूय यथेवं विक्रीड यदा जारे गृहान् निर्गतस्य
बलवता दंडपाणिनादिजेन गृहीत्वा व्यापाहितः यश्चात् गृहमध्ये प्रविश्य हेरंडे पुनर्यथे
वं करिष्यसि तदा त्वामपि हनिष्यामि साऽपि जीतासती मुक्तव्यसनाऽभूत् ॥ इति दंडप्रसिद्ध
परोक्षसाधद्विजकथा ॥ २६ ॥ सर्वेषां प्राणिनां स्वीया जातिरिष्टा भवति उक्तं च निःश
दे सो निःशवे सो निःशजाई निःशपहो निःशसच्छं निःशमिशं निःशवित्तं सत्त विसवत्स
इति १ जहजलणी बालाएं वयी आएं जहा अघणमा ला प्रमशएं जहन छिली जा
ई जीवाणत हरवा २ सूर्ये जतो र मुस्य जय जे मं गारुतं गिरिं स्वजातिं मृषिका प्राप्ता स्व

जातिर्दुरतिक्रमा ३ इतिपंचाख्यानैकथाऽस्ति अत्रसंक्षेपेणलिख्यते सात्तंकायत्र
 नामाकश्चिद्विदुषिस्तपस्त्रेपे तत्रश्रेयाद्गीतामृषिकांतंशरणंयथो सोऽपितांमानुषीविधा
 यखाश्रमंनिनाय ततस्तस्याःशोवतं दृष्ट्वा क्रुषिर्मंत्रवलेनसूर्यादीन् आरूयपर्यपृच्छत्
 हेतुत्रित्वंअप्रिमत्तंवरं दृष्ट्वा त्रिभुक्कात्रिरितासतीसूर्यादीन्विहायभूषकं चृतवतीति
 ॥इतिखजातिवृत्तकथा॥२७॥ गुणिनांसंगःसर्वशुभंयच्छति उक्तंच श्लो० कीर्तिकं
 दस्तयत्तघंदस्तयतिप्रक्लादमायादयत्यासंनिरुणद्धिबुद्धिविभवंसुतेतिशेनेरिपून् श्रे
 यःसंचिनुतेबंधुरधियंधत्तेऽपिधत्तेषऽनयं किंकिं नामरंमेदिनीरुहद्रवांसंगःसतांश

श्रुति १ दत्ते चैव समापतिः फलभूता मायुश्च पाथो जभूः स्त्रैर्ये निज रभू धरः सुरगुरुः
कौशलं ये शलं सर्वज्ञत्वमुपायति श्वरजनी राजः कला संकुलाः स्तोत्रं तां स्रदयं क्षमेत
महतां ये संगतः स्युर्गुणः २ यतः महद्भिः सह वार्ताऽपि क्रियमाण सुखावहा कण्ये
षण्कृतश्रेष्ठी मासोऽभूत् भूय संस्तवात् ३ कमलाकरपुत्रे जनादेन इव श्रीवमान्
जनार्दनो नाम राजा आसीत् तत्र मित्रदत्तो नाम श्रेष्ठिनश्च नन्दोर्गत्सो निशिरहसि परकी
यः कण्ये षण् विधाय तभूत्से न धनेन राजकाज्ञाटकेनादत्तानि प्रयत्नत्वाणि धत्वा प्र
त्यहं नृपसमाप्तयेति स्म कदाचित् राजा तादृशं दृष्ट्वा किमर्थं मयं दिग्भवेयः समागच्छति

न किंचित् कार्यं वदतीति निश्चित्य शत्रिभ्योऽपि नमस्तद्गृहमागतसंकेत एषण कुरुवाणं
 विलोक्य पुनः संधामगमत् प्रातस्तमागतं दृष्ट्वा राजा घोरं दृष्ट्वा मणरीत्या खहसंश्रान्ना
 मयत् सोऽपि शिरः कं पेन शोके मंगीकृत्य गृहगतः सचिवाश्च सर्वै एताभ्यो किं मंत्रि
 तमिति संदिहानास्तस्वः द्वितीयदिनेऽपि राजा तथैवांगुलित्रयमदर्शयत् तेनाऽपि त
 थैवांगीकृत्य स्वयंपशयत् तत्तद्दृष्ट्वा बहवो धनवंतः योरास्तद्गृहं गत्वा तमपृच्छन् राजा
 पृष्टे सति भवता किमुत्तरं दत्तं सोऽवदत् करं भ्रामयता राजा सप्तपुरं दृष्ट्वा यिष्वाभी
 त्प्रष्टः मयाऽपि संज्ञया तद्वचनं मंगीकृतं द्वियेऽङ्गि लक्षत्रयं स्वर्णमुद्रामानेयमिति पृ

ति

श्रेयसाऽपि तथाऽगीकृतं तत्पुत्रत्वासर्वेषोऽस्तद्धं प्रतिश्रद्धाधनं दानैः पृ. लीचक्रुः ॥ ५ ॥
तिससंगे मित्रदत्तश्रेष्ठिनः कथा ॥ २६ ॥ सत्त्वादेवपुरुषसिद्धिः यतः श्लो० धर्मः सत्त्व
वतां धर्मधारिणां विप्रवागमः कामोधनवतां तेन सत्त्वमेव त्रयः श्रिताः १ व्यापारादि
भवः सुखं धनिगुणान् यथा कृपुः पादवं सो जन्मात्प्रणयो दयो विनयतो विद्याजयः
शौर्यतः वैदग्ध्यं बुधसंस्वादि तरणा कीर्तिर्विवेकाङ्गुणाः संवेदान्पश्यभयं च सक
लं संजायते सत्त्वतः २ यांति सत्त्ववतां पुंसं वैरिणोऽपि सहायतां किं करो विक्रमसाऽ
हूदैतालौ वैरवानपि ३ उक्तपि नानागर्भो विक्रमसेनो राजाऽकल्प्यादपि पुत्रत्वां हनिष्य

तीतिवालीश्रुत्वांशयेनगर्भवतीस्त्रियंभारयतिस्म एकदातस्यधरिणीनामप्रियांगमि
 णीजातासतीमसुभयात्रिकटवर्तिनिघटावासग्रामेभूपतिसंज्ञस्यचारणस्यगृहेगता
 लीनातस्त्वौ सासुमुहुर्त्सेपुत्रमसूतः आदित्योदयेपुत्रोजातइतिमातातन्नामविक्रमा
 दित्यइतिचक्रे लोकैःसुविक्रमइत्यभिधत्ते त्रिशुत्वेऽपिरममाणः सः बालकोऽमान्शि
 श्रुत्वापिठयतिस्मः तत्श्रुत्वामात्रासः भृशं हक्कितः सन्धनुरादायसार्थवाहानांमजेई
 श्रेणधनदेवानिधेनसहत्तपशतिभ्रुत्वाप्रखितः ततोमार्गैःसार्थैःशःपुरेहितेनसहाक्ष
 क्रीडांकुर्वन् त्रिवाशद्वेश्रुत्वायुरुमष्टुत् किमियंशक्रीति ततोपुरु रवदत्तं शि

प्राधान्यं चोपचरन्नुतः श्रुत्वोवहमानो याति तद्गामिगृहीत्वा श्रुत्वो मम भक्ष्यं दीयतामि
ति वदति स्म ततः पार्श्वे स्थितो विक्रमस्तयोः शलापं श्रुत्वा चापयाहि स्तत्रात्वारत्रा मास
यत्र बंबहिर्निक्षिप्य मुनस्तत्रैवा गच्छति स्म पुनः शिवा रुतं श्रुत्वा तथा एष्टो गुरु रवदत्
रत्नानां प्रादाता मम भक्ष्यदाता प्राप्तरस्यां जवंत्सां राजा प्रावीति शिवा वदति ततः श्रुत्वा
विक्रमदधौ इदमपि सत्यं मत्वा सार्धं तत्का विशालायां नगर्षी कुंजकार गृहं गत्वा न
पितस्तस्मात्प्रातरं ह्यानमुखी दृष्ट्वा हेतुमुपलुप्तसाऽवदत् हेवसः प्रस्थाः पुर्याः पा
तिर्विक्रमसेनो निःपुत्रो मृतस्तस्य शज्यं लोकानां अजाप्येन केनापि उष्टे देवेन आकां

तं तेनयःकोऽथत्रनवीनोरजाख्यायते सःतंमारयतियदिराजानविधीयतेतदावहु
 नुकोरनुमायादयति तद्भयेनसचिद्वैःपौरेश्वसंभूयसर्वस्यपौरवर्गस्यनामांकिताः
 पत्रिकाःकृत्वाकुंभेनिक्षिप्ताःसन्ति यन्नामनिःसरतिसराजाक्रियतेतंराजानंदेवोनि
 श्रियायादयति एवमयममपुत्रस्यपत्रिकानिःसृतेतिशोकाकुलाऽहमस्मि तन्शु
 त्वाविक्रमोऽवदत्तहेमातर्येद्येवंतदाऽहंत्वत्पुत्ररक्षानेगमिष्यामीसुखागतोरजेरु
 पितश्वतदातेनोक्तं भोसचिवाःभवद्भिर्देवगृहंममदर्शनीयंयतोऽहंतद्गृहं गत्वाशत्रो
 तिष्ठामि तथा कृतेसतत्रगत्वाकाष्टपुत्रलोकंमंत्रेनिधायखड्गपाणिदीपहायायांती

नसखौ तत्रागतो देवो भुजेन पुनः लकं स्यन्नविक्रमे लोके २० अधमत्वया बहवो व्या
पादिनाः अद्य तु अनेनासिनाऽहं लक्ष्मिः रक्षेः स्यामीति श्रुत्वा तस्य मुखं धावन् स तेन वि
क्रमेण पृष्टः मम आयुः कियदिति तत् श्रुत्वा तेनोक्तं वर्षशतमिति कथिते सति विक्रमो
ऽयं दत्त रे मूर्ख यदि ममैतन्मिमांसायुस्तदाऽहं त्वया कथं हं तु शक्यः तदा सोऽवादीत् त
वमतिविलासेन साहसेन च हं तु शोऽस्मि त्वं वरं वृणीष्विति श्रुत्वा मया स्य तस्त्वसमागच्छे
दिति वत्रे सोऽपि अहं वैताल इति स्वनाम उक्त्वा स्वस्थानं गतः तस्य निधेन विक्रम
श्चिरं शस्यं चकार ॥ इति साहस्ये विक्रमकथा ॥ २१ ॥ भाग्यभाजं सर्वं मुसंभा व्यमपि च

वति उक्तं च भाषासंयद्यतेषु सामसंज्ञामपि क्षितौ तैरुर्मैरुसमाः चैलाः किं न राम
 स्पवारिधौ १ यद्गणो घटयो च कारजलधौ सेतुंधरि त्राधरैर्यत्कंभप्रभवश्चकारचुलु
 कंचैकंपतिपाथसां यत्सुष्यैर्जितवान्जगत्रयमसौ संकल्पयोनिः क्षणत्विप्रः सुदरि
 विश्वविस्मयकरं तद्गणविस्फूर्जितं २ तद्भवेद्गणतः पुंसां यच्च वाचाभोगोचरं येना
 श्रीरत्नमूर्जोऽपि कालिदासोऽभवत्कविः ३ तथाहि धारान्गुर्यो श्रीभोजराजस्य सु
 ताया करणादि समस्तशस्त्रनिपुणा कालिसरस्वती नाम स्वयं सरस्वती वसा एकदा
 गवाक्षाधस्ता ऊचं तं माद्यपंडितमूचे हेतातत्वं यद्वा न्याप्रफला निष्हाण अहंत वा

पुत्रशीयां चले मंडिते शीतान्य शीतानि वा आप्रफलानिय क्वा मीति वादिनी तां सनुवाच
हे पुत्रि शीतानि बहुवारं भुक्तानि अद्य त्वं तु उक्तानिय च इति कथिते तया भूमौ क्षिप्तानि
रेणुभिर्दिग्धत्वात् फलं कृत्वा दशनं माद्यं प्रति साऽवक हेतान् किं आ प्राणि अत्युक्तानि सं
ति यत्तत्त्वं फलं कृत्वा गच्छा सिद्धत्वात् यत्तु महसितो माद्यो दध्मो यदहं गुरु रप्य न या उ यत्तु महसि
त्तत्त्वं दद्याः महाभूत्त्वं एवरेण सह संयोगं करिष्यामीति निश्चित्य स्वंधामययो क
दाचित् पिताप्राप्तयो वनां तां दृष्ट्वा कंचिद्वा जपुत्रं यं डिते वा अस्याः वरकृते आनये
सादिष्टो गुरुर्मरु खले भ्रमन् कंचिन्मुखे आभीरं दृष्ट्वाऽयमस्याः वरो योग्य इति निश्चि

कायततसंख्यहमानीयवामसंयावदानीवीदंयाठयित्वाषण्मासांतेविप्रवेषंरु
 त्वाशजसमानीत्वाभूयायात्रीवीदंवेदेसुकः समूर्खीविस्मत्पूर्वधीतपदः उशरद
 त्वात्रीवीदमुक्तवान् ततोन्योगुरुंयप्रच्छन्नयंकीदृशन्नात्रीवीदइतिष्टोमाघञ्
 हृश्लो० उमयासहितःशंभुःसर्वरीकरभूषणः रक्षोकरोत्तुवःकुर्वन्टणकारकरंयश
 : १ इत्यर्थेचातुरीतोमहापंडितोऽयमितिज्ञानताराज्ञादत्तांतांसनुपयेमे ततःसापति
 प्रावीण्यजिज्ञासयाशोधनोपकरणयुतंशोधनार्थमेकंलिखितपत्रंदासीकरेणप्रति
 घायसेऽपिपूर्वैरजोगात्रादिभिर्विदुनाच्चविषमांयंकिंहरितालेनसमांरुत्वापुनस्त

पत्रंदास्यातस्यैप्रेरयतिस्वसाऽपितत्पत्रंतादृशं विलोक्य प्रतिमात्रमात्रमुखमुखोऽ
यंमूर्द्धनिभग्नइतिअहमनेनसहकालं कथंनिर्यययिष्यामि एकदकिंजातीयोऽयंइ
तिजिज्ञासयाविचित्रविचित्रिनेवेस्मनिनमाकुर्यखयंकापिनिलीयतस्त्रौसोऽपिचि
त्राणिदृष्ट्वायदाऽजोअपत्पत्तदादृष्टःसन्आकारयामास तदातयात्रिष्वितं अ
यमाभीरपुत्रइतिधिकृत्तो गहननिकासितश्च ततःसःखेदात्कालिकाप्रसादं
त्वापाषाणपाणिःइतिजगो हेदेविआदौत्वांयश्चादात्मानमनेनयाषाणेनखंडशोऽहं
करिष्यामिचेन्ममविद्याशयिनीत्वंनभवेतिवदतस्तस्यप्राकृतप्राणप्राणारेणवृष्ट

यादेवाममत्तवचवचसिननेदइतिदत्तवरोऽतत्ररितीप्राप्तिप्राप्ततेजाःसोधाध्ये
 गच्छन्तयाप्रिययादृष्टःपृष्टश्वहेनाथतवकश्चित्वाग्विलासोऽस्तिइतिनिशा
 म्यतद्विनपूर्वकंकुमारसंभवमेघदुतरधुवंशकुरुविलासार्थकाव्यचतुष्टयंवि
 धायकालिदासोऽहमित्तिखं नामप्रथयन्निख्यातोमहाकविरजनि ॥इतिकालिदा
 सोत्पत्तिकथा ॥३०॥ विरुद्धाचारवतांअपिकवीनांवचनेःसंतुष्टादास्तारसेभ्यःकिं
 किंनयन्ति यतः श्लो० यन्तिहृष्टहृदयाःनहि किं वदाम्याः लक्ष्मांश्चतुर्दशविशा
 रदत्तकश्य संशीलनेनयनयोर्नहि किं विदस्तीत्युक्त्याग्रहृष्टवदनोवितनारो

जः १ धारणगरीनिकटवर्तिनिसंकरगामेमहीधरविप्रस्यपुत्रःपुरुषोत्तमनाम
हाकविरपिपूर्वकर्मवशेनद्यूतादिवसनीप्रकामसुंदरीसंज्ञयावेश्याप्रेषितश्चोयी
र्थेनिशीथेभोजसौधेप्रविश्यभोजंतां प्रतंविभ्राव्यपर्येकाधोनिलीयतस्त्वौ तदाखसंप
दुत्कर्षद्वर्षप्रमनाःभोजोऽपूर्वपद्यस्यपदत्रयंरुत्वाचारंवारंयावत्पठतितावत्तेनाध
स्तान्स्त्रितेनतुर्येपदंयवितं यथा श्लो० चेतोहरशुवनयःसुहृदोऽनुकलाःसंधंध
वाःप्रणयगर्भगिरश्रभृत्साः गर्जेतिदंतिनिवहस्तस्त्रास्त्रुरंगाःसंमीलनेनयुनयोर्नहि
किंचिदस्ति १ श्रुतेनानेनपदेनभुजंगदशेनेनप्रदीपद्वोपशंत्तगर्वीअप्रीजोऽभाली

त् कस्वमिति सोप्यात्मनः सर्वव्यतिकरं यथार्थमचीकथन् ननु श्रुत्वा भोजोऽप्यधात्
 हे पुरुषोत्तम तवायमुद्यमः कः हे नृप ह मत्तः परं इदं चौर्यं न विधास्ये इति वदतानि न स
 ह भोजः शास्त्रवर्ची विनोदैस्तांशत्रिंशत्प्रित्वा प्रातश्चतुर्दशालक्षदीनानां नृत्तस्मै दत्त्वा
 स्वपुरं ग्राहिलोत् सोऽपि स्वगृहमेत्यससंगवशेन त्यक्तुर्भयसङ्घः स्वकुलाचारे तस्मै
 ॥ इति पुरुषोत्तमविप्रभोजयोः कथा ॥ ३९ ॥ व्यापारे वाऽप्येवादेविज्ञाने विनये व्रतेषु
 प्रमीशुवकारेषु धीमानेव पुरस्सरः १ दुःसाधमपि कुर्वेति कार्यं किं किं न धीधनाः
 मुक्तावप न बुद्ध्या यत् श्रेष्ठिना पुत्रैः स विवोहतः २ मेदिनी मंडने नगरे जयप्रदं नृपस्य

मंत्रस्यारोनाममंत्रिविपणोव्रजनवसुदत्तश्रेष्ठिनःपुत्रं वसुसारं शर्केशमादृशं विलो
क्यतां शर्केशमुद्धारकेण दशमक्षरयाऽमार्गयत् धनं विना न ददामीति तदुक्तं श्रुत्वा म
न्त्रिकोपयुक्तो गृहगतः ततस्तत्र पाठोपायं निश्चित्पदिनांतरे स्वदासीं प्रलं कृत्य
तद्वचनाय मुक्तापृष्टतश्च शश्वमुक्ताः तया सह वार्त्ता कुर्वीतं च रैर्ज्ञापितं स्वयंतत्र
गतः सक्रोधमवदत्त रेपापिष्टहाकिन्यपि पंचगृहाणि मुंचनितं धनमर्त्तोऽस्य द्वा
सी प्रलोभयसीति योरसमक्षमुक्तावधाय सेवकमादिदेश अथ ज्ञातो दंतो वसु
दत्तः सभायागत्य भूपमिति जगौ हे शजन अनेन कर्मणा मार्यमाणामसुतो न दुःखा

करोति परमनेन पुत्रेणैव ज्ञातो मुक्तावयनविधिः निधनं यातीति महान् खेदोऽस्ति तत्र
 श्रुत्वा राजानं आनयत्वं मुक्तावयनविधिं वेसीत्यप्राक्षीत् तत्र खं पितरं दृष्ट्वा कोप्यं
 पितुः प्रयं च इति मत्वा तथेति वदं तं बंधनादिमो असासने स्थापयित्वा राजानं विधि
 मयच्छत् स उवाच देखापि नृपस कलिखितमिमं विधिदृष्ट्वाऽहं प्राप्तर्वक्षे इति निवेद्य
 राज्ञा आज्ञां गृह्यं गतः पित्रा शिक्षीतमवधार्य प्राप्तर्गत्वाभूय मम धाम् स्वकपोल
 कलितमंत्रं पवित्वाऽनेन मंत्रेण यंत्रिणानि स्वातौ सलिलसिक्कानि वयनयोग्यभूमौ अ
 विद्यन्निवृत्तानि मुक्ताफलानि उज्ज्वलितौ किंच असंविधिं पश्चाद्दृश्यामीति श्रुत्वा

एतान् लोबकुधनं दत्त्वा मुक्ताः तत्र स्तस्मात्प्रीसं पाद्यस्वानिवृष्टौ सः आकारितो
प ऽवदत्, वनयोग्यं नुवं पश्यामीत्युक्त्वा इतस्ततो घ्राणेन जिघ्रन् नगरे वहिश्च भ्रम
न्तस्त्रिषण्ण्डभूमि मधी कथन्, एतान् ज्ञानान् कुरुणि मूलतः पातयित्वा केदारान्
कारयित्वा विज्ञापयामासा हेरजन् जन्मावधियेन परदारसंगो नरुत्तस्तस्य करे
एतन्ना निमौक्तिका निउकुञ्चंति नामथा वयं नैतादृशास्तेन मम निग्रहकारीश्वम
तां मंत्रसारेनाम मंत्रीत्वया प्रेर्यतां तत्पशुत्वा आकारित मंत्रिणं राजा तत् आह
सोऽपि नाहमेतादृशा इत्यवदत्, तदा ते नोक्तं स्वयं सद्योऽपि परेषां कृत्रिमान्दो

होमाभुजाभकथंनिग्रहंकरोषि ततश्चुत्वाशलाएः सः सचिषकर्मप्रकथयत् तत्क
 र्मेणिज्ञातेकृपितेनराज्ञादंडयित्वा सचिवोहतः तत्पदेसः स्थापितश्च ॥ इति मतिवि
 मयेव सुदत्तश्लोक्या ॥ ३२ ॥ श्रेयोऽर्थिना नीचसंगस्त्वाप्यः उक्तं च श्लो० हिम
 तिमहिमांनो जेघंडानिलेऽसुदयांबुदेदिरदतिदमारामेक्षेमक्षमानृतिवज्रति स
 मिधतिक्रमत्यग्नौ कंदसनीतिलतासुयः किमत्रिलयतांश्रेयः सतिर्गुणसंगमः १
 कुंतुहिवाहंसाधुजलदुर्गलसंगनिवारि हरइघडीजलरुद्धरीमन्त्रेपडेप्रहार २
 प्रकालचर्याविषमाचगोष्ठीकृमिप्रसेवानकदाऽपिकार्या बालाहतेपत्रपमशलवा

लंयतूकसंगान्निनीडसंखं ३ कश्चिन्नाशलोमानसरोव्रजनसायंकापिष्क
श्रितेवटेवसतिष्म तत्रखोष्कःसार्थस्यदक्षिणभागेशृंरुत्वाऽपशकुनंकुर्वन्को
टशंतःप्रविष्टः तदकेनचिसार्थस्थितेनशृपातीबालोमुक्तसेनलगेनहंसोम
तः॥इतिकुमित्रसेवायांहंसक्षककथा॥३३॥स्त्रीजातौदंभकताभीरुकताभूयसी
वणिजातौशेषःक्षत्रियजातौद्विजातिजातौपुनर्लोभः १ शक्यंनकोटिल्यकला
कुलानांबोद्धुश्चरित्रंचपलेक्षणानां अद्यैतिकल्पेकथमित्युदीर्ययथाददौवोक्त
लदाहिजरी २ बहलपुरेकस्याऽपिक्षत्रियस्यगंगानामभार्याखैरिणी प्रियेप्रोषि

ते सति श्रामित्रश्रीदेवनाम्नोः पितृपुत्रयोर्बलिजोर्हृद्यत्तत्ते लगुडाक्षत्रिबहुमि
 वस्तुनि उद्वारेण जग्राह कदाचिद्नग्नहणार्थमागतः श्रामित्रसया कदाक्षैत्रो जित
 सदातया सहरेमे एवं तत्पुत्रोऽपि कदाचित्पुत्रे मध्यस्थे पिता आगतः तदा त
 यापुत्रं येद्यो निक्षिप्य तत्पित्रा सह संजोगे समारध्वे देवा तत्पतिरागत्य कपाटमुक्त्वा
 दयस्त्वभाणीत् तत्पुत्रोऽपि तः श्रामित्रोऽप्यधावत् कथमहंनिःसरा मीति तस्म
 योक्तं रेमूढ तत्पुत्रोऽपि पूर्वागतः स्थापितोऽत्र मया तं पुत्रं दृष्ट्वा भ्रात्रा मुदिग्रं स
 कं यं वलिजं दृष्ट्वा साऽवदत् यदि त्वं उद्वारदत्तं सर्वं मुंचे सदा नुदाये न द्वावपि मोक्ष

यामि नोचेदुभावपिपतिर्हनिष्यतीतिज्ञानेनश्रीमित्रेणतथेत्मुक्तेसति त्वंइमांयष्टि
भ्रमयन् आजतोएमपणकाल्मकिम् इतिवारंवारंपवनद्वारेषु द्वाटितेनिर्गच्छ
इतिशिक्षांदत्वासाधारमुद्घाटयामास तदासःशिक्षावचनंपवननिर्गतः प्रविष्टश्च
पतिःकोऽयमित्पृच्छत् सातुवाच हेस्वामिन्अनेनतत्पुत्रेणकमपिअपराधंरु
त्वापितरिपृष्टलमेसतिबलात्मज्जहेलीनः ततोऽयंपिताऽप्यागतोमयाऽद्यवारि
तः हेपुत्रयद्येनांकरणंश्रितस्तदाप्रातःकिंकरिष्यसीतिवदन्निर्गतः यश्चाद्वि
लंबेनपुत्रोऽपिनिर्गतः एतत्श्रुत्वातत्पतिःसाधुकृतमितितामस्तौषीत् ॥५॥

तिल्ली धरिते कथा ॥ ३४ ॥ श्लो ॥ न भ्रातरि न च मातरि न च नेतुरि नापि पितरि न खसरि
 न च शतरि न च गतरि प्रीतिर्या नोद्धरि न रि स्यात् १ प्रज्ञा प्रभाव विदिताऽखिले च
 शितानां चेतस्विनां किमवबोधमुपैति नैव कथा चतुष्टयविवादमबोधिरामपुत्रे
 इति छलमयं सचिवात्मजायत् २ श्रीनदयुरेमणिशेषशेरासुद्धिर्मन्त्री प्रीति
 मतीमन्त्रीपुत्रीतत्रकमलारमालक्ष्मीयत्राऽभिधाश्रतसः केषामपिश्रेष्ठिनां पुत्रो
 वासुदेवं श्रियेर्दंशं गिरीजां चानुक्रमेण वशर्यमाश्रयामासुः भक्तिभाववशीरु
 तादेवताः प्रत्यक्षीभूय रामपुत्रे इति वर्णचतुष्टयं रूपं वरं दत्त्वाऽंतर्भूता एकदा न

वस्त्राः कन्याः अपि स्वर्गह मागत्य स्वपितृभ्योऽचीकथन् तत्श्रुत्वा पितरस्तदर्थमा
जानंतो राजानमजिज्ञयन् ततो राजा स्वयंपदिता नृमं। त्रिंशं वां ह्यतदर्थं पृष्टवान्
तेऽपि चिंतामनाः उत्तरं नदन्तं वतः यशश्च्युते गताः तदा मंत्रिपुत्रा स्वपिताका
म्नात्तव मुखं निरिति पृष्टः स तस्याश्चिंतायाः कारणं पुत्रयेऽवदत् तत्श्रुत्वा
साऽवदत् हे पितृस्वविषादं मागाः अहमुत्तरं दास्यामीति ततः आतः पित्रा स
ह राजसभां गत्वा उत्तरं वदत् श्लो० रेति राजसुतः प्रोक्तो मंत्रे वं मंत्रिभंदनः
पुत्रापुरोधसः पुत्रः श्रेष्ठिनिऽगजः १ एवं सम्पार्थकथनतस्वहेन राज्ञा

वस्त्राभरणदानेन सकृत्तासा खगहं यथै॥ कन्या अपि पिशुनिरक्षरक्रमेण यथा
 ज्येष्ठेभ्यो वरेभ्यो दत्ताः॥ इति मतिविषये प्रधानपुत्राः कथा॥ ३५॥ अयत्नचरितैरेव
 पितृदोषो ज्ञायते यतः श्लो० अंकुरैरिव बीजमुत्तमवन्नो वा जीवहेतुः शरवैर्धूमो
 घेरिव पावकश्च तद्विभीष्टैरिवान्जो वांधरः सौख्योऽपूर्वरुतेव मुण्यद्यत्नात्
 खेव यस्मिन्मतेः संपन्नं पितृदोषं तनुभुवां चेशान्निरुन्मीयते १ चरितैरेव पुत्रा
 णां पितृदोषोऽवसीयते विप्रोऽशुभययः पानाजारजोऽज्ञायिभूनुजा २ दिक्ष्णां
 यवने श्वरेण गवाक्षस्त्रैः प्रातरगलितं ययः पितृदोषमाधवनामा कस्तुविजोह

दृः पृष्टश्च हे द्विज त्वं सत्संब दतो वेद हंत व शिरस्ते श्यामी तिलया शत्रो किं भुक्तं ये
न प्राप्त रे व भूयसी तव तथा जातेति श्रुत्वाऽजमां संभ्या न क्षितं इति श्रुत्वा यवने श्व
रेण तं प्राताः प्राकारिता पृष्टा च सातथैव अवदत् हे खापिन मम गृह्निक टव नीय
वनः स्थितः तेन रज खत्वाऽहं बलाद्भुक्ताऽस्थि तद्दीयोत्पन्नोऽयं पुत्रः सत्पव च नाशु
क्ता सा पुत्र युता गृहं ययौ ॥ इति माधव विप्र कथा ॥ ३६ ॥ श्लो० एकर्म ह्यध्वनिस्तुल
फलेर्न बलेर्न रेणः यदिद्यया विदित विष्टयथान विज्ञाः विज्ञैर्न च प्रचुररुत्पकरे
र्यदाद्यासुः स्त्री लये व खलु लोल दृशः सृजंति १ अनेक कौतूहल लीन चेत सामेली

ध६

दृशां यत्र पतत्राक्ति मद्रुतां यन्नापितस्त्री गगनं व्यदशयत्तन्मालिनी च प्रगुणी च कार
ह २ रविपुरे पूणाऽभिधानापितस्त्री लक्ष्मणप्रव्यामालिनी च द्वे अपि कपटपटीयस्ये
सख्यौ आस्तां कदाचित् पूणालक्ष्मणमवदत्तं तव कियतीशक्तिरस्ति अहं गगनं स्पे
दयामीति श्रुत्वाऽन्याऽहंतत्सजीकरेमीति जगाद् एकदा नापितस्त्री भानुमती नाम
श्रेष्ठिसुतां प्रोषितन्नरैकां रहसि अकथयत् हे सुभगे वने प्रसूनमिव श्रुत्वा गृहे दी
पइव तव यौवनं विफलं अगमत् अतोऽहं सां रुचिरेण पूजापुरुषेण सह संयोक्षे
तदासाऽपित द्वचनमंगी चकार ततस्तां भानुचंद्रेण सह एकस्मिंश्चंडी प्रसादे संयो

ध६

असाकोटपालमिसुचे अत्रकाऽपिखैरिणीजारिणसहप्रविष्टाऽस्तीतिश्रुत्वा
सःकोटंरुशेध ततःसखेतदृतांतनिवेद्यमयागगनेस्फोटितं तत्श्रुत्वा लक्ष्म
णाऽपिभानुचंद्रगृहंगत्वांगतस्तीतिश्रुत्वा सःकोटंरुशेध ततःसखेतत्पित्रेतां
वार्त्तनिवेद्यबहुधनेगृहीत्वापंचस्त्रीयुतांतत्पत्नीमादायचंडीगृहंगतां का
श्रिजारोनायकांगृहीत्वाप्रविष्टोऽस्तिदत्रप्रवेशेनविधेयइतिकोटपालेना
कासाऽवदत् अद्यास्माकंचंडीदर्शनंरुत्वा नक्तमोजनव्रतं कर्तव्यमस्ति ततो
यावतीनामस्माकंइहप्रवेशस्तावतीनामेवनिर्गमोदेयस्वया इत्युक्त्वा तस्यहस्ते

हीनारमेकंदत्वाइतः अविश्वनातुमती खाने तत्प्रियां विमुञ्चतामा शयलक्ष्मण
 खां प्रतिशां पूरं यती गगने सक्ती कृतमिति सख्ये जगौ प्रातः कपाटे उद्घाटिते तो
 दं पती विलोक्य सर्वे लजिताः जग्मुः ॥ इति श्रीशक्तिविषये कथा ॥ ३७ ॥ युवानममं
 हृदये वहंति यत्र पतिवृत्तिः सुप्रगाभिरभ्यं श्रीइति चान्ये न समं समां ताद हो चरि
 तं च यत्ने क्षणानां १ धूलिः किमेवा दयिते न पृष्टे प्राह प्रियैवंपतति स्म पातोः ५
 मंतदन्वेष्टुमियं गृहीता मये त्यहो कैतवमंगानां २ गंजनपुरे महेशविप्रस्य नंदि
 नीनामसुंदरी स्त्री प्रिये विदे शगते केनाऽपि विदे न सहरे मे कदाचिद्गती समागतः

तदाजलार्थे ब्रजंती मार्गे विदे नो का हे सुभ्रुमदि अथ प्रिये प्राप्तेऽपि त्वं मया संशुनसि
तदा आवयोः सत्प्राप्तिः साऽपि तद्वचोऽगी कृत्य गृहमायाता भार्त्राणा एकदत्वा
संदुलादिग्रहणार्थं विपलौ प्रेषिता सती हृदंगत्वा कस्यापि वणिजो हस्ते विभंदत्वा
एतस्य यत्संदुलादि आयाति तदनेन चैलेन बधा स्थापनीयं पशुवृत्ताऽहं गृहीष्या
मिदं ति चोक्त्वा जारसमीपंगत्वा क्रीडां विधाय पशुवृत्ता वणिजो इयं खेरिणी कापि
रंतुं यातीति निश्चित्य तद्वस्त्रे धूलिर्बोधा तया त्वरया तदेव वस्त्रं गृहीत्वा यत्पत्रे
स्थापितं नेन दृष्ट्वा इयं धूलिः कीदृशिति उक्ते सद्यः समुत्पन्नमतिः साऽभाषीतु हे

खाप्रिननाएकं हस्ततो म्रमौयतितंचिरमनिष्टं परं न लध्वं तदन्वेषणार्थं धूलिगृहीत्वा
 ऽहं-आणं सोऽपि मूर्खास्तां निर्दोषां मत्वा बहुमेने ॥ इति स्त्रीचरिते महेश्वरविप्रकथा
 ॥३८॥ आकरः सर्वदोषाणां गुणप्रसनरक्षसः कंदो व्यसनवध्नीनां लोभः सर्वार्थ
 बाधकः १ लोभो मूलमनर्थानामर्थानां हानिकारणं भुक्तयेधावितो विप्रो यद्गृह
 ज्यमहारयत् २ पालिग्रामे जन्मदुर्गतः कृष्णनामादिभः स्त्रीप्रेरितः काशार्थं कुवा
 रमादाय वनंगतः तारुशंशु कं काष्ठं अलभमानो यक्षं काष्ठघटितं पश्यन्तत्
 ह्येदाययं वत् कुवारं क्षिपति तावत् यक्षः प्रसक्षीभूय अग्नीष्टं प्रार्थयत्सुक्ते कु

दं वशुकस्य मम नित्यं अज्ञानवत्त्वादि कं पूरये मुक्तः सः तथेत्यग्राणीत् ततो गृह
प्रागत्य पत्यै सर्वमची कथत् ततस्तेनाज्ञानपानादि पूरितं सः भुंजन कालं चापयाण
स कदाचित्तत्तपन्ना प्रातिवन्मी कपयै कथितं तथाऽपि स्वप्ने कथितं तत्तु
त्वासोऽपि तथा कुर्वन् कुडे नयक्षेण रेवापिन अधुनैव मद्ज्ञा फलं तव भवति यम
धमत्वां न गामी सुको भीतः प्रावोचत् हे देव संयद्दसि अहं तत्करोमि मां भुवेति
वदं संयक्षोऽवदत् त्वद्देव संयदं वर्तते तत्तु ह्यविप्रस्य कसि त्वं प्रापयेत्यग्निहि
तं निश्चयस्योऽपि तथा रुत्वा जीव मुक्तः ॥ इति लोभाद्नर्थागमे रुत्वा विप्रकथा ॥ ३३ ॥

धर्

तावत्पंचमकाकलीकलयितुंकंठः समुत्कंठने तावदाक्षरसायनसुखयतिशो
त्रेकवीनांलुठन् तावन्मुग्धमृगीदृशांस्त्रितरसश्चेतः समाकर्षितिलक्ष्मीर्यावदवे
क्षतेक्षणेपिप्रेमोर्मिणाचक्षुषा १ संबन्धिनाऽपिसंपत्तावेव आदरं कुर्वति ना
न्या मकरधुरेसरणश्रेष्ठिनश्चंदनश्रीनामखसा साक्षरिज्याद्वस्त्राभरणदि
रहिता लघोर्नीतुः सुताविवाहेतज्जहंगता आदरं न प्राय पुनर्देवात्क्षरिज्येन
ष्टेनयैव ज्येष्ठसहोदरसुशताविवाहेतज्जहंगतामहोत्तमादरमभजत् तदात
योक्तं जिमोनागलाखीदलाजिभधरिजिमरेचीर इम आदरतुंमनेकरेणहस

धर्

हारीश्वर १ एवंवारं २ यवंतीलोकैः पृथा पूर्ववृत्तमचीकथमतु नतुश्रुताजने
सजातशे निरित्तौसाचस्तुताखरहप्रजीगमतु ॥ इति धनद्विषये च दनश्रियाः नमि
त्याः ॥ रकथा ॥ ॥ ॥ उपरुतोऽपि दुर्जनः श्रुतोऽपि तुलांनेति श्लो० अत्रानमा
त्ररुतस्तयापुनर्नपि श्रुतोऽपि श्रुतो लभते तुलां अपि वरूपरुते सखिताखलेन
खलु खेति खिलिका यथा १ श्वरुतस्तुलांयातियां चतांने वदुर्जनः वैद्योप
वरित्तौ श्वानत्रोशविहमिदर्शनं २ तथाहि शंकरग्रामिकुंतलो नाम वैद्यो धर्मय
रः सर्वेषामुपकारं करोति अएकदा तस्युत्रेणो सं हेपितः खलुयाश्चाने उपाकारः

कर्त्तव्यः यतः वरसो वरसो जंबुहरवरसि अङ्गफलजोऽधंतुरे विषनीपजेऽपुत्रमि
 अरसहोए १ इतिपुत्रवारितोऽपि सर्वोपकारं न त्यजति स्म एकदा युगपत्पुत्रासी
 पुत्रस्यपुत्रोऽपि रोगार्त्तस्यचिकित्सां चकार पाठवो जातो दासीपुत्रः पशुवृत्त्यै चौर्यार्थं
 तच्छहं प्रविवेनात्तदा तच्छहे जागरेण तिष्ठताशुनाऽतिप्रथमं कृत्वा सर्वेशे दृष्टयत्
 यितम् ॥ इतिश्वानचौरकथा ॥ ४० ॥ यंदितोऽपि नरं शत्रुर्न मूर्खो हितकारकः वा
 नरेण हतो राजाऽविप्राश्चोरेण रक्षिताः १ अत्रकथाद्वयं गजधरपुरेरिपुम
 र्दितो राजा मृगयांगतोऽवशेन वाजिनाऽरण्यानीनात्तस्मिन् अमेण विपासया चारु

लोमसकर्मो जातः ततस्तंशजातं तत्राविधं दृष्ट्वा तत्र खेनवानरेण श्रीतलमंजु
लकलयत्रपुष्पादिदत्वा संनृपः सुखी चक्रे य जाऽपि जीयदात्तारं वानरं त्रिविका
याभारोपमिलिते सै म्ये सति वानरस्य कर्म सचिवे ज्योतिवेद्यस्वग्रहं नीत्वा पार्श्व
चरं चक्रे एकदा सुप्तस्य शशुनदशे परिगच्छं संसर्पे दृष्ट्वा वानरखड्गं गृहीत्वा
राजरक्षायै कृतो घमोऽपि नृपं संसर्पे ब्रह्म तवान् ॥ इति मोरख्ये वानरकथा ॥ ४२ ॥ अथ
द्वितीया कथा ॥ मध्यदेशे नृषणनगरे लीलाधर लक्ष्मीधर गदाधर भृगुधर कथा
नामानो जन्मो दुर्गताश्रितारो द्विजाः परस्परं मित्रभूताः धनार्थं परदेशं जगु

भ्रमंतस्ते शोहणचलनार्थं चंद्रं नाम राजानं सिधे विरे एका द्वा तु श्रे न राज्ञा एकै
 कस्मै सयादलक्षमूलं रश्मं दीयते स्म ततस्ते पशुता मार्गं वनं प्राप्य ता निरन्ना
 निगलंतः केनापि दृष्टः चोरोऽपि अवसरे एता नू हत्वाऽहं रत्ना गृहीष्यामीति
 बुद्ध्या पृथगे गत्वाऽहमपि पांचोऽस्मीति एकी नूतः ततस्ते पांचोऽपि गच्छंतो निश्च
 राज्ञे केनापि पक्षिणा एते पांचोऽपि च लक्ष सुवर्णं नि संति दत्तुं के न दाने
 न प्रि ह्य शजे न गृहीता अन्ये विना अकिंचित् अदृष्ट्वा श्व एषो वशो विद्यार्यं दृष्ट
 व मित्तु काशु न्य गृहे रुद्धः शदा रात्रौ चोरे ऐति चिंतितं चतुर्णां मध्ये एकस्यापि